

QARABAĞ AZƏRBAYCANDIR!

HƏM

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin orqanı

Qüvvət elmdədir...

Nizami Gəncəvi

HAYKA

No 24 (1259)

Cümə, 4 dekabr 2020-ci il

Qəzet 1984-cü ildən nəşr olunur

Azərbaycan Respublikasında Zəfər Günüün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

XX əsrin 80-ci illərinin sonları-90-ci illərinin əvvəlində Ermənistən Azərbaycanın tarixi torpaqlarına açıq formada ərazi iddiaları ilə çıxış etmiş və ölkəməzə qarşı herbi təcavüze başlamışdır. Həmin dövrdə Azərbaycanda hökm süren hərc-mərclikdən istifadə edən Ermənistən torpaqlarımızın 20%-ni işgal etmiş, Ermənistənə həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyaseti nticəsində 1 milyondan artıq azərbaycanlı öz doğma yurd-yuvasından didergin düşmüşdür.

Azərbaycana qarşı herbi təcavüzün nticələriñin aradan qaldırılması və BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamelerinin həyata keçirilməsi üzrə 30 ilə yaxın davam edən danişqınlıq prosesi Ermənistənə destruktiv mövqeyinə görə nticə verməmişdir.

2019-cu ildən etibarən isə Ermənistən hərbi-siyyasi rehbərliyinin bir-birinin ardına verdiyi təxribatçı bəyanatlar və atdıgi addımlar danişqınlıq prosesini məqsədyönlü şəkildə tamamilə pozmuşdur. Bununla Ermənistən bir daha özünü əsl məqsədinin mövcud status-kvonu möhkəmləndirməkdən və Azərbaycan əraziyelərini ilhaq etməkdən ibarət olduğunu nümayiş etdirmiştir.

Ermənistən qəbul etdiyi təcavüzkar və hücum xarakterli milli təhlükəsizlik strategiyası və herbi doktrina, işgal edilmiş əraziyelərde qeyri-qanuni məskunlaşdırma siyasetini genişləndirməsi, "yeni əraziyelər uğrunda yeni müharibə" çağırışı, mülki şəxslerdən ibarət "könüllü dəstəkləri" yaratmaq qərarı, 2020-ci il iyulun 12-də Ermənistən-Azərbaycan dövlət səhədinin Tovuz istiqamətində təxribat törləməsi, eyni zamanda, bütövlükde əqşunların temas xəttində gərginliyi artırması, cəbhə xəttinə ya-

xın əraziyelərde əqşunlarını cəmleşdirməsi, böyük hecmə silah-sursat toplaması Ermənistənin geniş miqyaslı hücumuna hazırlaşdığını göstərirdi.

Azərbaycan dəfələrlə bəyan etmişdi ki, Ermənistən əqşunlarının işgal olunmuş əraziyelərdə qanunsuz mövcudluğunu regionda sülh və təhlükəsizlik üçün əsas təhdiddir və hər zaman vəziyyətin gərginləşməsinə səbəb ola bilər.

Ermənistən təxribatına və növbəti herbi təcavüzüne cavab olaraq, Azərbaycan xalqı torpaqlarımızın işğaldan qurtarılması, Ermənistənin sülhə məcbur edilməsi, BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələrinin təhləblərinin yerine yetirilməsi, məcburi kökünlərin öz doğma torpaqlarına qayıtməsi və ədalətin bərpası üçün Vətən mühərabəsinə başladı. Bu müqəddəs amal uğrunda bütün Azərbaycan xalqı səfərbər və həmərəy oldu.

44 gün sürən herbi əməliyyatlar nticəsində müzəffər Azərbaycan Ordusu Cəbrayıllı, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı şəhərlərini, Azərbaycan xalqının tərixinə, mədəniyyətinə və qələbində xüsusi yeri olan, Qarabağın tacı sayılan Şuşa şəhərini, Zəngilan rayonunun Mincivan, Ağbənd, Bartaz qəsəbələrini, Xocavənd rayonunun Hadrüt qəsəbəsini və bir çox kəndlərini, Tərtər rayonunun Suqovuşan kəndi, Xocalı və Laçın rayonlarının bir neçə kəndləri daxil olmaqla, ümmülikdə, 300-dən çox yaşayış məntəqəsini, həmçinin Ağdərə, Murovdəq və Zəngilan istiqamətlərində mühüm strateji yüksəklikləri işğaldan azad etdi.

Reşadətli Azərbaycan əsgər və zabitleri adımlı-addımlı irəliləyərək, Ermənistən uzun illər ərzində qurduğu mühəndis-istehkam sistemlərini yarib keçdilər, torpaqlarımız qəhrəman əsgər və

"Uşaqlara dair Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2020-2025-ci illər üçün Fəaliyyət Planı" təsdiqlənib

Prezident İlham Əliyev noyabrın 27-də "Uşaqlara dair Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2020-2025-ci illər üçün Fəaliyyət Planı"nın təsdiq edilməsi haqqında Sərəncam imzalayıb.

Fəaliyyət Planının 5.4.10-cu bəndində Gənclər və İdman Nazirliyi, Tehsil Nazirliyi, Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasına "Yeniyetmələrin intellektual inkişafını stimullaşdırın və təşviq edən layihələrin həyata keçirilməsi və dəstəklənməsi"nə dair birgə tədbirlərin icrası tapşırılıb.

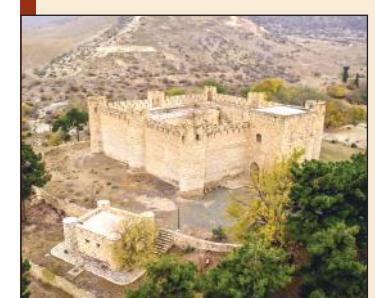
Livanlı məzunlar
AMEA-nın prezidenti,
akademik Ramiz Mehdiyevi
Qələbə münasibatla
təbrik ediblər

səh. 2 ⇨

Ermənistən tərəfindən
işğal edilmiş ərazilərin
biomüxtalifliyi:
ekoloji terrorun nticələri

səh. 3 ⇨

İşğaldan azad
edilmiş abidələrimiz

səh. 4 ⇨

Qafqaz-Xəzər
regionunun spektral
əksetmə əmsalının
paylanması
müyyənləşdirilib

səh. 5 ⇨

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 3 dekabr 2020-ci il.

Livanlı məzunlar AMEA-nın prezidenti, akademik Ramiz Mehdiyevi Qələbə münasibətilə təbrik ediblər

YUNESKO torpaqşunas alimin tədqiqatları ilə bağlı AMEA prezidentinə müraciət edib

YUNESKO-nun iranda yerləşən aparıcı Beynəlxalq Kəhriz və Qədim Hidravlik Qurğular Mərkəzinin (ICQHS) baş tədqiqatçısı, insan coğrafiyası üzrə fəlsəfə doktoru Məcid Labbat AMEA-nın prezidenti, akademik Ramiz Mehdiyevə məktubla müraciət edib.

Mətbudada sökügedən mərkəzin əsas funksiyasının dünyasının quru və yarı quraq bölgələrində su ilə əlaqəli elmi-tarixi-texniki irsi təbliğ etmek və qorumaq məqsədi daşıdığı vurğulanıb. Bildirilib ki, son illər ICQHS tərəfindən su çatışmazlığı və davam edən iqlim dəyişiklikləri ilə bağlı məlumatları toplamaq və sənədləşdirmək üçün yeni bir missiyanın icrasına başlanılıb.

M.Labbat müraciətində davam edən araşdırmlar nəticəsində akademiyanın Torpaqşunaslıq və Aqrokimya İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Əlövət Quliyevin müellifi olduğu "Azərbaycan kəhrizləri" kitabına rast gəldiyini söyləyib: "Türkmenistan, Qazaxistan, Özbəkistan, Türkiye və Azərbaycandakı kəhrizlər haqqında məlumat verən vəsait bu yaxılarda işq üzü görüb. Söyügedən ölkelerde kəhriz sistemlərinin vəziyyəti bizim üçün tam aydın olmadığın dan həmin kitabin ingilis dilinə tərcüməsi mərkəzimizin işinə əvəzsiz töhfə verəcək".

M.Labbat müraciətinin sonunda AMEA prezidentindən neşrin daha geniş oxucu kütüsinə tanıldıması üçün ingilis dilinə tərcüməsi ilə bağlı xahiş edib.

Süni intellekt texnologiyaları ilə bağlı məsələlər hüquqi tənzimlənməlidir

Süni intellekt texnologiyaları ilə bağlı məsələlər hüquqi tənzimlənməlidir. Bu fikri AMEA-nın vitse-prezidenti, İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun direktoru, akademik Rasim Əliquliyev Beynəlxalq İnformasiya Təhlükəsizliyi Gününe hər olunan onlayn elmi seminarda səsləndirib.

Onun sözlərinə görə, bu gün süni intellekt texnologiyaları informasiya təhlükəsizliyinin mühüm obyektinə çevrilib.

AMEA-nın vitse-prezidenti öz çıxışında rəşadətli Azərbaycan Ordusunun zəfer çalmasında süni intellekt texnologiyalarının, o cümlədən pilotsuz uçuş aparalarının xüsusi əhəmiyyətini vurğulayıb.

"Azərbaycanda süni intellekt texnologiyaları ilə bağlı institusional tədbirlər

tələb edən xüsusi qanunlar qəbul edilməlidir. Bu texnologiyaların mülki məqsədlər üçün kültəvi istifadəsinə təmİN etmək məqsədilə dönyanın aparıcı ölkələrinin qanunvericilik təcrübəsində yararlanmaqla ölkəmizdə qanunvericilik bazasının, normativ-hüquqi mühit yaradılması son dərəcə vacibdir. Mülki dövriyyə üçün nəzərdə tutulan pilotsuz

uçuş aparaları çəkisinə, təyinatına və digər parametrlərinə görə qeydiyyatdan keçirilmelidir. Pilotsuz uçuş aparatının sahibinin, onun programlaşdırılması üzrə məsul şəxsin kimliyi, qurğunun istismarı və texniki baxışı kimi bir sıra kompleks məsələlər araşdırılmalıdır. Süni intellekt texnologiyalarının təhlükəsizliyi məsələləri də xüsusi diqqət yetirilməsi vacib olan məqamlardandır. Süni intellekt texnologiyalarının məsələlərini anlamalıdır", - deyə R.Əliquliyev qeyd edib.

Azərbaycanda süni intellekt texnologiyaları sahəsində kadr hazırlığı məsələsinə toxunan alim orta məktəbdən başlayaraq uşaqlara müvafiq qurğuların texniki xüsusiyyətlərinin, onların programlaşdırılması və əlle yigilşasının öyrədilməsinin vaciblığını qeyd edib.

lərimizə borclu olduğumuzu heç zaman unutmurur. Onları həqiqətən de öz vətənlərinə və bütün bəşəriyyətə xidmət etmiş gerçək ziyalılar olaraq hər zaman hörmətlə xatırlayıraq.

Qeyd etmək istəyirik ki, sizin Qarabağ həqiqətlərə bağlı dünya ictimaiyyətine etdiyiniz müraciətin Livanın "Əl-Meyadin" telekanalının saytında ərəb dilində dərc edilməsi Qarabağda baş verənlərə bağlı təhriflərin və qərəzli iddiaların ifşa olunmasında mühüm rol oynadı, Livan ictimaiyyəti üçün bir çox məsələləri aydınlaşdırıldı.

Diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, Azərbaycanın öz müdrik siyasi rəhbərinin, qəhrəman xalqının və ordusunu əzmi nəticəsində qazandığı qəle-

be bizim hər birimizin qəlbində böyük iftixar duyğuları oyatmış, sevinc hissəmizi söləndirmişdir. Bu tarixi qələbəye Azərbaycan alimlərinin də töhfə verdikləri biza yaxşı məlumdur.

Biz, Azərbaycan universitet və institutlarının livanlı məzunları olaraq Böyük və Qüdrətli Allahdan dövlətimizin qələbə və uğurlarının bundan sonra da davam etməsini dileyir, işgalçıları ölkəsindən qovan Azərbaycan xalqına daim başsağlığı və cüçəklənmə arzulayıraq.

Dərin hörmətlə,

Azərbaycan universitetlərinin livanlı həkim və mühəndis məzunları birliliyinin Koordinatoru, doktor Əkrəm Tərhini
Beyrut 27/11/2020

Akademik Isa Həbibbəyli Türkiyənin "Yeni şafak" qəzetiñə müsahibə verib

AMEA-nın birinci vitse-prezidenti, akademik Isa Həbibbəyli Qarabağın işğaldan azad olunması ilə başlanan Vətən müharibəsində qazanılan şanlı zəferlə əlaqədar qardaş Türkiyənin "Yeni şafak" qəzetiñə "Naxçıvan koridoru - Yeni ipək yolu" adlı geniş müsahibə verib.

Müsahibə qəzetiñ hem çap, hem də elektron versiyasında yayımlanıb. Akademik Isa Həbibbəyli Qarabağın yaxın tarixi, orada ermənilərin XIX əsrin əvvəllərində məskunlaşdırılması, 1923-cü ilde bolşevik hökuməti tərəfindən sünii şəkildə yaradılan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mahiyyəti haqqında danışib. O, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin başçılığı ilə qazanılan zəferin Azərbaycan tarixinin ən şərəflə hadisələrindən biri olduğunu vurğulayıb: "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Dağlıq Qarabağın və ətraf rayonların qəhrəman Azərbaycan Ordusu tərəfindən işğaldan azad edilmişsi Azərbaycanın çoxəslik tarixinin ən şərəflə və en böyük hadisəsidir. Bu tarixi hadisə ilə cənab İlham Əliyev Azərbaycan tarixinə Müzəffər Ali Baş Komandan və Qalib Prezident kimi daxil olmuşdur".

Üçtərəfli imzalanan bəyanata əsasən Naxçıvana açılacaq koridoru Azərbaycan və Türkiyə üçün yeni ipək yolu adlandıran akademik Isa Həbibbəyli bu yolu böyük strateji əhəmiyyətə malik olduğunu vurğulayıb: "Nəqliyyat dəhlizinin açılması 30 ilə yaxındır ki, ağır blokada şəraitdə yaşayan Naxçıvanın bu məngənədə çıxmazı və daha da inkişaf etdirilməsinə şərait yaradacaq. Eyni

zamanda Naxçıvanın nəqliyyat dəhlizinin yaradılması Azərbaycan-Türkiyə əlaqəlerinin, ölkələrarası yük və sərnişin daşımaları üçün əlavə geniş imkanların dövriyyəye girməsi deməkdir. Türkiye Cumhuriyyətinin lap bu günlərdə çoxdan bəri gündəmde olan Bakı-Tbilisi-Qars demir yolunun Qarsdağı-İğdır və Sədərək-Dilucu vəsítəsilə Naxçıvana qədər çəkilishinə start vermesi Naxçıvanın dəhlizinin qardaş Türkiyəyə və oradan da Avropana qədər yol açacağıını göstərir. Ona görə də Naxçıvanın dəhlizinin Azərbaycanın və Türkiyənin yeni bir ipək yolu adlandırmaq olar".

Müsahibənin sonunda akademik Isa Həbibbəyli Azərbaycan və Türkiyənin bundan sonra Qarabağın bərpa edilməsində birlik, bərabərlik və qarşılıqlı etimad əsasında addimlayacağına inamını ifadə edib.

Ermənistanın ekoloji terroru ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlara bəyanat göndərilib

AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İradə Hüseynova biologiya, tibb və aqrar elmlər sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlara, müxtəlif ölkələrin Elmlər Akademiyalarının müvafiq bölmələrinin rəhbərələrinə, tanınmış elm mərkəzlərinə, görkəmli elm xadimlərinə erməni işgalçılarının Qarabağda törətdikləri ekoloji fəlakətin, regionun biomüxtəlifliyinə vurulan ziyanların miqyasları barədə bəyanat ünvanlayıb.

Sözügedən bəyanat 50-yə yaxın ölkə üzrə ümumiyyətdə 300-dən çox ünvanla göndərilib.

Bəyanatda bildirilir:

Hörməti cənablar və xanımlar!

Bildiyiniz kimi, Azərbaycanın zəngin biomüxtəlifliyi ilə seçilən Qarabağ zonası 30 ilə yaxın müdafiə ərzində Ermənistan tərəfinə saxlanılmış və yalnız Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 27 sentyabrdan başlayaraq həyata keçirdiyi eks-hükum əməliyyatları nəticəsində azad olunmuş, tarixi ədalet bərpa edilmişdir. Erməni qüvvələrinin regiona yaşıtdıqları ekoloji fəlakətin miqyası ağlaşılmazdır və gərenleri dəhsətə getirir. İşgalçılar tərəfindən Qarabağın flora və fauna ələmənə, meşələrinə misli-bərabəri görünməmiş ziyanlılar vurulmuş, kənd təsərrüfatı sistemi tam şəkildə yerlə-yeksan edilmişdir. Ekoloji terror nəticəsində 10-dan çox qoruy və yasaqlıq, Azərbaycanın "Qızılı" Kitab"ına və Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının Qızılı Siyahısına daxil edilmiş olduqca qiymətli və nadir bitki və heyvan növləri, Azərbaycan və Qarabağ endemləri birdəfəlik məhv edilmişdir. İşğala qədər Qarabağ və ətraf ərazilərdə mövcud olmuş 280 min hektardan çox (13200 hektarı qiymətli ağaç növləri) meşə fondunun, o cümlədən Avropa yeganə cınar meşəsinin eksər hissəsi, yaşı 120 ilən 2600 ilədək olan yüzərlən on qiymətli ağaç - təbiət abidələri vəhşicisini təalan edilərək Ermənistana daşınmış və ya yarımfabrikant şəklində xarici ölkələrə satılmışdır. Təbiət bitkiliklər, meşə və bağı sahələri onlarda mövcud olmuş fauna növləri ilə birgə dəfələrlə yandırılmış, endemik heyvanlar yaşıyış yerlərində məhrum olmuşlar. Torpaqlar deqredasiyaya uğradılmış, su hövzələri bilərkən zəhərlə maddələrlə çırkləndirilmişdir. Yarasaların və digər canlıların toplandığı mağaralar silah anbarlarına çevrilmişdir. İşğal altında olan ərazilərdə iki heyvanlar minaya düşərək şikət olmuş və ya ölmüşdür. Cəbhə xəttindən çox kənardır yerləşən rəyənərən mütemədi artilleriya atəşinə tutulması nəticəsində, hətta Ağgöl və Göygöl Milli parkları kimi qorunan ərazilərin canlı ələmənə ciddi ziyan dəyməsdir. Regionda yüzilliklər ərzində xalq tərəfindən yaradılmış bitki sortlarının eksəriyyəti işğal nəticəsində məhv olmuşdur. Ağdərə bölgəsində mövcud olmuş 1694 hektar torpaq sahəsinə malik Qarabağ Elmi Tədqiqat Bazası ermənilər tərəfində zəbt edilmiş, orada olan cins mal-qara sürürləri (200 baş ibribuynuzlu cins heyvan, camış hibridləri, 500 baş cins qoyun), meyvə, üzüm, subtropik bitkilərin genofond bağları (500 meyvə sortu), dənli bitkilərin dünya və yerli kolleksiya nümunələri, 200 mindən artıq çox qiymətli seleksiya materialı və s. talan edilmişdir.

Tək Azərbaycanın təbəti, biomüxtəlifliyinə deyil, həmçinin bütün dünyasın canlı ələmənə qarşı töredilmiş qatı cinayətin hesabı Ermənistandan ən ciddi şəkildə sorulmalıdır. Yer kürəsinin heç bir yerində bu cür halların bir daha baş verməsi üçün Sizi Azərbaycanın haqq səsinə səs verməyə çağırırıq.

Səmimi hörmətə,

Akademik İradə Hüseynova, AMEA-nın vitse-prezidenti

Ermənistan tərəfindən işgal edilmiş ərazilərin biomüxtəlifliyi: ekoloji terrorun nəticələri

Özünün iqlim və landşaft müxtəlifliyi ilə seçilən Qarabağ zonası flora və fauna müxtəlifliyinin zənginliyi, yeraltı və yerüstü sərvətləri, bərəkətli torpaqları, kəhriz və müalicəvi bulaqları, şəfali suları ilə həmişə seçilmişdir. Burada çoxsaylı, o cümlədən Azərbaycanın "Qırmızı Kitab"ına daxil edilmiş qiymətli bitki və heyvan növləri, qoruq və yasaqlıqlar mövcud olmuş, mədəni bitkilərin Azərbaycan xalqı tərəfindən yaradılmış seleksiya nümunələri geniş şəkildə becərilmişdir.

Bu ərazilərdə 2500-e qədər bitki, o cümlədən 460 növdən çox yabani ağaç və kol bitkisi bitir. Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı Kitab"ının I nəşrinə (1989) daxil edilmiş 140 adda nadir və nəslikəsilmək təhlükəsində olan bitkinin bir çoxu Qarabağdan təsvir edilmişdir. Burada 21 növ Azərbaycan, 82 növ Qafqaz üçün endemdir. Qarabağ gülləveri, Zəngilan gəvəni, Saqqısağan gülxətmisi, Daş səhəbə (xarı bülbü), Şuşa gəvəni, qaraçohra, Qarabağ dağlılaş, məryem noxudu, Şuşa xaşası, azad ağacı, şternbergiya kimi təbiət incilərimiz Qarabağa həmişə şöhrət getirmişdir. "Qırmızı Kitab"ın II nəşrində (2013) 8 Qarabağ endemi haqqında məlumat verilmişdir.

İşgala qədər Qarabağ və ətraf ərazilərin meşə fondu 280 min hektardan çox (13197,5 hektar) qiymətli ağaç növləri) olmuşdur. Azərbaycan meşələrində yayılmış 460 növdən çox yabani ağaç və kol növlərindən 95 ağaç (Azərbaycanda 107 növ), 290 kol və 19 yarımkol növü Kiçik Qafqazın mərkəzi və cənubunda yerleşən Dağlıq Qarabağ və ona bitişik ərazilərdə olan meşələrə yayılmışdır. Burada Şərqiçnarı, Gilemeyvə, Qaraçohra, Ayı findığı, Araz palidi, Yalan qoz, Dağdağan, Saqqısağacı kimi relikt növlərlə yanaşı, nadir Adi nar, məşə üzümü, Buase armudu, Pirkal, Şümşə, Eldar şamı, Adi xurma, Söyüdyarpaq armud kimi nadir növlər yayılmışdır. İşgəl edilmiş ərazilərdə hündürlüyü 45, diametri 6-8 metr, yaşı 120 il-dən 2600 il-dək olan 145 Şərqiçnarı, 3 dağdağan, 1 azad ağacı, 1 armud, 1 palid və 3 saqqız ağacı təbiət abidəsi kimi qorunub saxlanıldı. Son məlumatə görə, Ağdam şəhərində yaşı 150-250 il olan 6, Şəlli, Seyidli, Sarıhacılı, Əliağa kəndləri ərazisində yaşı 100-250 il olan 8, Büyük Bəhmənlər kəndi ətrafında yaşı 400 il olan 7 ədəd Şərqiçnarı məhv edilmişdir.

Misilsiz gözəlliyi ilə insanlığı meftun edən, dünyada analoqlu olmayan təbiət abidələrinən biri də Kiçik Qafqazın cənubunda Zəngilan rayonu ərazisində, Bəsitçayın dərəsində yerleşən 117 ha ərazisi olan Avropada yeganə təbii çinar meşəsidir (Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunda). Burada yaşı 100-200 il, diametri 80-120 sm, hündürlüyü 25-30 m olan çox miqdarda nümunələri var. Bu çinar meşəsinin bir hissəsi ağaclarlardan temizlənərək ermənilərin hərbi hissəsi yerləşdirilmişdir. Zəngilanın Rezdərə və Muğanlı kəndləri ətrafdakı meşələrde ağaç emalı zavodları tikilmiş, çinar, qırmızı palid ağacları kökündən çıxarılaraq doğranmış, mebel istehsalı edilmiş və çox hissəsi isə yarımfabrikant şəklində xarici ölkələrə satılmışdır.

Qaragöl Dövlət Təbiət Qoruğu Laçın rayonunun yüksəkdağlıq ərazilərini əhatə edir. Burada işgaldən once 100-dən artıq bitki qorunurdur. Yasaqlıqlardan ən yaddaşgalanmış qırmızı (qızılı) palidin mühafizə olunduğu Laçının Hacışamlı meşəsidir. Qubadlı və Laçın ərazisində yaradılmış digər qorunan ərazi isə qırmızı palidin, qoz ağaclarının, vələs, ağcaqayıñ, yemisan, ardic və s. bitdiyi Qubadlı Dövlət Təbiət Yasaqlığıdır.

Qarabağ zonasında təsadüf edilən 15 heyvan növü Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı Kitab"ının II nəşrinə (2013) daxil edilmişdir. Qarabağ və onun ətraf rayonları çox zəngin onurğasız heyvanlar aləmine malikdir. Burada işgala qədər yayılmış növlər (4500-5000 növ) Azərbaycan üzrə ümumi bugumayaqlılarının 20%-ə qədərini təşkil etmişdir. İşgəl olunmuş ərazilərdə həşəratlar faunasının 56 növü nadir, endemik və nəslə kəsilmək təhlükəsindədir. Dağlıq Qarabağ və onun ətraf rayonları

ərazilərində faydalı cüccülərdən brakonidlər, xalsidər, ixnevmonidlər və arıkimilər geniş yayılmışdır. Azərbaycanın bu ərazilərində təsadüf edilən döşüdüshi uzunbüg, Alp rozalyası, Qafqaz ilbizleyən fişqirdəni, qəşəng böcək, yarpaqyeyən böcək, ağnöqteli andrena, tamaralı, şəfəqşəsan, Alp sarıcası, Qafqaz sarıcısı, kəlləşəkili haf, anaxoreta sovkası, yaşıl Alp sovkası, qəşəng yaşıl sovkası, məlikə ayıca, kaya ayıcası növləri "Qırmızı Kitab"ın II nəşrinə daxil edilmişdir. Qarabağın daxili su hövzələrində 12 növ balıq yayılmışdır ki, onlardan 7-si isə "Qırmızı Kitab"ın II nəşri ilə yanmış, Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə Təşkilatının (IUSN) qırmızı siyahısına da daxil edilmişdir. Sürünən növlərinin və yarımnövlərinin əksə-

riyyəti (herpetofaunanın 54,7%-i) burada cəmləşmişdir. İşgala qədər Qarabağ ərazisində 4 növ amfib, 28 növ reptili (Azərbaycanda 11 növ amfib və 63 növ reptili) yayılmışdır. Sürünənlərden 6 növ Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı Kitab"ının II nəşrinə daxil edilmişdir. Kiçik Qafqazda quşlar faunası çox zəngin olmuşdur. 1993-cü ilə qədər Qarabağ ərazisində 16 dəstəyə, 57 fəsiləyə daxil olan 288 növ (Azərbaycan ərazisində 19 dəstəyə, 65 fəsiləyə mənsub 407 quş) qeydə alınmışdır. Bunlardan 50 növ "Qırmızı Kitab"ın II nəşrinə daxil edilmişdir. Dağlıq Qarabağ ərazisində Həşəratyeyənlər dəstəsinin 8, Yarasalar dəstəsinin 20, Dovşankimilər dəstəsinin 2, Gəmircilər dəstəsinin 19, Yırıcılar dəstəsinin 11, Cütdırnaqlılar dəstəsinin 4 növü məskunlaşmışdır. Qarabağ ərazisində İşgala qədər 6 dəstəyə mənsub 63 məməli növü qeydə alınmışdır. Burada "Qırmızı Kitab'a daxil edilmiş Safsar, Çay samuru, Qonur aysi, Zolaqlı kaftar, Qamışlıq pişiyi, Çöl pişiyi, Vaşaq, Qafqaz bəbiri, Nəcib maral, Cüyür, Bezoar keçisi kimi nəslü tükənmək təhlükəsində olan orta və iri ölçülü nadir məməlilər dəz deyil. Bunlardan bəziləri Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqının Qırmızı Siyahısına (IUSN) da daxil edilmişdir. Qarabağın mağaraları, xüsusən Azix mağarası BMT-nin Ətraf Mühit Programı Migrasiya edən Heyvanların Konvensiyası çərçivəsində EUROBATS (Avropa Yarasası Populyasiyalarının Mühafizəsi) Razılışması ilə beynəlxalq statusla mühafizə olunan nadir yarasaların zənginliyi ilə seçilmiştir.

1970-ci illərdə AMEA Biologiya Bölümünün müvafiq institutları tərəfindən hazırlanmış layihə əsasında Kəlbəcər rayonunun Sarıyeri adlanan ərazisində cəmən-bataqlıq bitkiləri üçün 30 min hektar sahə ayrılmışdı ki, burada nadir və nəslə kəsilməkdə olan alp, su-bataqlıq bitkilərinin çoxaldılması istiqamətində böyük işlər aparılmışdır.

Kiçik Qafqazın böyük ərazisinin Ermənistən tərəfindən işgalı, burada aparılan hərbi əməliyyatlar və işgalçılardan qadağan edilmiş silahlardan istifadəsi neticesində meşə ərazilərinde qıymətli fistiq, cökə, vələs, palid ağacları (xüsusən nadir ayıfindır) və qırmızı palid ağacları mebel, sonuncu, həmçinin spirit istehsalı, çinar və s. tikinti materialı, yüngül, daşınması asan və daha çox istilik verən tozağacı meşələri yanacaq məqsədilə) talan edilərək Ermənistana daşınmış, təbii bitkiliklər meşə və bağ sahələri dəfələrlə yandırılmışdır. Tozağacı meşələrinin qırılması neticesində buranın sakınları olan endemik növlər - Qafqaz tetrası və Xəzər uları yaşayış yerlərindən məhrum olmuşlar.

Torpaqlar, su mənbələri, o cümlədən kəhrizlər və suvarma sistemləri düşmən tərəfindən dağıdılmış, bilerəkden zəhərlə maddələrlə cırkləndirilmişdir. Zəbt olunan sahələrde yanğınlardan torpağın üst münbit qatının sıradan çıxmamasından əlavə, burada maskunlaşan heyvanların yanmasına, quş yumurtalarının, balaşaların tələfatına, növlərin və ya onların fərd sayının keskin azalmasına getirib çıxarmışdır. Yarasaların və digər canlıların toplantı mağaralar silah anbarlarına çevrilmişdir. İşgəl altında olan ərazilərdə iri heyvanlar minaya düşərək sıkət olmuş və ya ölmüşdür. İşgəl, həmçinin Avropanın Afrika və Asiyaya və əks istiqamətdə quşların vacib transqafqaz mırqasiyya yollarına da mənfi təsir etmişdir. İşgəl dövründə meşələrin qırılması və daşınması, eləcə də hərbi məqsədlərə ağır texnikadan istifadə olunması da biomüxtəlifliyə ziyan vurmış, torpaq eroziyasını gücləndirmişdir. Cəbhə xəttində kənar da yerləşən rayonların mütəmadi artilleriya atəşinə tutulması neticesində, hətta Ağgol və Göygöl Milli parkları kimi qorunan ərazilərə və oranın canlı aləminə ciddi ziyan dəymmişdir.

İşgəl neticəsində ümumən kənd təsərrüfatı sisteminə və eləcə də regionda aparılan aqrar tədqiqatlarla ciddi ziyan dəymmişdir. İşgəldən əvvəl Dağlıq Qarabağ əhatə edən 7 rayon üzrə torpaqların ümumi sahəsi 791432 ha, o cümlədən kənd təsərrüfatına yararlı sahə 344357 ha olmuşdur. Bundan 88060 ha birilik və ikili, 30757 ha çoxillik (bağlar) əkinlər üçün, 13577 ha biçənək kimi istifadə olunmuşdur. Həyətənə sahəler 3154 ha-dan çox sahə (Ağdam və Füzuli rayonlarını istisna etməklə) tutmuşdur. Bildiyimiz kimi, Kiçik Qafqazın dağ landşaftlarının bir hissəsi, xüsusən Qarabağ vulkanik yaylaşası da daxil olmaqla subalp və alp cəmənlilikləri tərixən heyvandarlıqda (əsasən, qoyunculuqda) yay otaqları kimi istifadə olunurdu. Burada yay otaqlarının təqribi sahəsi 145591 ha olmuşdur. Həmین rayonlar üzrə meşə sahəleri 97936 ha, digər ərazilər 294716 ha təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, uzun illər işgəl altında olmuş rayonlarımız torpaq ehtiyatlarının zənginliyi və müxtəlifliyi ilə seçilmişdir.

Qarabağ su ehtiyatlarının (xüsusən yeraltı suların) böyük potensialı ilə də fərqlənmişdir. Məsələn, Azərbaycanda rəsmi dövlət qeydiyatında olan 623 kəhrizdən 332-si işgəl altında qalmışdır. Bu kəhrizlərin eksəriyyəti dağıdılmış, su quyuqları qəsdən cırkləndirilmiş və ya torpaqla doldurulmuşdur. Regionda böyük potensiala malik olan yeraltı sular elmi cəhətdən düzgün istifadə edilərsə, yüksək səməre verə bilər. Hesablamlara görə, işgaldən azad olmuş ərazilərdə kəhrizlər vasitəsi ilə 58-60 mln. kubmetr su əlde etmək mümkündür. Tək Cəbrayıl rayonu ərazisində olan 111 kəhrizin ilərində verdiyi suyun həcmi 34,7 mln. kubmetrə bərabərdir.

Regionda yüzilliklər ərzində xalq tərəfindən yaradılmış ənənəvi bitki sortlarının eksəriyyəti işgəl neticəsində məhv olmuş, bir qismi isə ermənilər tərəfindən özünükülləşdirilmişdir. Eyni sözərli yerli qoyun, keçi və ev quşları cinsləri haqqında da demək olar. 1950-1989-cu illərdə Ağdərə bölgəsində AMEA Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun 1694 hektar torpaq sahəsi olan Qarabağ Elmi Tədqiqat Bazası mövcud olmuşdur. Burada mədəni bitkilərin və kənd təsərrüfatı heyvanlarının region üçün səciyyəvi genetik ehtiyatlarının toplanması, öyrənilməsi, selekciyada istifadəsi, yeni bitki sortları və heyvan cinslərinin ilkin toxumcululuğunun və damazlıq işinin təşkili və yayılması həyata keçirilər. Bu baza 1989-ci ilin iyulunda ermənilər tərəfindən zəbt edilmiş, orada olan torpaq sahələri, binalar, toxumtəmizləmə zavodu, anbarlar, ferma, artezian quyuqları, transformator stansiyaları, kənd təsərrüfatı texnikası, cins mal-qara sürüleri (200 baş iribuyuzlu cins heyvan, camış hibridləri, 500 baş cins qoyun), meyve, üzüm, subtropik bitkilərin genofond bağıları (500 meyva sortu), dənli bitkilərin dünəyi və yerli kolleksiya nümunəleri, 200 minden artıq çox qiymətli seleksiya materialı və s. zəbt edilərək mənimşənilmişdir.

**İrade HÜSEYNOVA,
AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik**

Tarix Muzeyinin direktoru
beynəlxalq təşkilatlara
müraciət ünvanlayıb

AMEA-nın Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin direktoru, akademik Nailə Valixanlı beynəlxalq təşkilatlara, Avropa ölkərinin mədəniyyət nazirliklərinə, dünyanın aparıcı universitetlərinə müraciət ünvanlayıb.

Müraciətdə bildirilir ki, 27 sentyabr 2020-ci ilde Ermənistan silahlı qüvvələri növbəti təxribata əl ataraq Azərbaycanın yaşayış məntəqələrini, həmçinin ordumuzu mövqelərini intensiv atəşə məruz qoyublar.

Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin həyata keçirdiyi əks-hücum əməliyyatı neticəsində erməni təxribatının qarşısı alınıb, otuz ilə yaxın işgəl altında qalan Azərbaycan əraziləri azad olunub. Akademik N. Valixanlı qeyd edib ki, işgəl dövründə Azərbaycan xalqının irsi olan bir çox tarixi-mədəni abidələr erməni vandalizminin qurbanına çevrilib. Ermənilər müsəlmanlara məxsus dini abidələri dağıdırıb, təhqir edib, bir çoxunu mal-qara saxlamaq üçün istifadə edib, azərbaycanlıların qəbiristanlıqlarını dağıntıllara məruz qoyublar. Bununla yanaşı, son vaxtlar Azərbaycanın xristian memarlığının dəyərli abidələrinən sayılan alban monastır və kilsələrinin erməni dini abidələri kimi dünyaya təqdim edilməsi cəhdleri artıb.

Müraciətdə bildirilir ki, Azərbaycan xalqının çoxəslik tarixi keçmişində yadigar qalmış abidələrin mühafizəsi beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edən problemdir. Məhz buna görə, Azərbaycan xalqı bəşəri dəyəri olan, müxtəlif xalq və konfesiyalara məxsus mədəni abidələri həmişə qoruyub və bundan sonra da qoruyacaq.

Azərbaycan seysmoloqları cəbhədə şücaət göstəriblər

30 il işgəl altında qalan torpaqlarımızın azad edilməsi ilə neticələnən 44 günlük Vətən müharibəsində AMEA-nın Respublika Seysmoloji Xidmət Mərkəzinin 5 əməkdaşı - mayor Gəray Əsədov, leytenant Sadiq Hacıyev, əsgərlər Mahir Ağazadə, Elsəvər Rehimov və Sərvət Qurbanzadə də istirak ediblər. İlk günlərdən ordu sıralarına qatılan mərkəzin əməkdaşları cəbhənin müxtəlif istiqamətlərində torpaqlarımızın işgəldən azad edilməsi uğrunda döyüşlərdə xüsusi fəallıq göstərərək, qəhrəmancasına vuruşublar.

Leytenant Sadiq Hacıyev Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan rayonları uğrunda gedən ağır döyüşlərdə yanında minaataın mərmisinin partlaması neticəsində iki gün eğitimkə və danışq qabiliyyəti itirib. Ancaq buna baxmayaraq, döyüşlərə davam edib. Hazırda Şuşada hərbi xidmətini davam etdirir.

RSXM-nin digər əməkdaşları da Vətən müharibəsində xüsusi şücaət göstəriblər. Eyni zamanda seysmoloqların arasında övladları şəhid olan əməkdaşlar da var. Vətən uğ

Qafqaz-Xəzər regionunun spektral əksetmə əmsalının paylanması müəyyənləşdirilib

"Pontokaspi və Qafqaz Bölgesi: ekosistemlərin birləşməsi və izolyasiyası şəraitində dəyişikliklər, canlıların filogenesi, geologiya, ekologiya və coğrafiyası" mövzusunda multidisiplinər beynəlxalq onlayn konfrans keçirilib.

Tədbirin keçirilməsində əsas məqsəd fərqli sahələrdə çalışan dünya alimlərinin diqqətini Pontokaspi və Qafqaz bölgəsinin öyrənilməsinə həsr olunmuş çoxşaxəli elmi tədqiqatlarla yönəltmək və bölgənin global problemlərinin həlli istiqamətlənmış tədbirlərin hazırlanmasına şərait yaratmaqdır.

Onlayn konfransda Nəsiməddin Tusi adına Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasının direktoru, AMEA-nın muxbir üzvü Namiq Celilov və müəssisənin elmi işçisi, fizika-riaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Fazıl İsmayılov da iştirak ediblər. Alimlərimizin təqdim etdikləri kosmik təsvirlər əsasında Qafqaz-Xəzər regionunun spektral əksetmə əmsalının paylanması teyini ilə bağlı məruzə maraqla qarşılanıb.

Pontokaspi (Xəzər, Qara dəniz, Azov dənizi) və Qafqaz regionu özünəməxsus su hövzələri, quru eraziləri, zəngin flora və faunası ilə fərqlənir. Konfransda sözügedən ərazidə ekosistemlərin birləşməsi və izolyasiyası şəraitində yaranmış dəyişikliklər, suda və quruda yaşayan canlıların filogenesi, flora və faunasının özellikləri, geologiya, ekologiya və coğrafiyası ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılıb.

Pontokaspi və Qafqaz bölgəsində yaşayan insanların mədəniyyətləri, psixoloji və herontoloji xüsusiyyətləri, maraqlı tarixi məqamlar və digər məsələlər müzakirə olunub.

Tədbirdə, həmçinin qapalı su hövzəsi canlılarının filogenesi, Xəzər dənizi ehtiyatlarının idarə olunmasının iqtisadi aspektlerinin müasir vəziyyəti, flora və faunanın genetikası, ekologiyası və coğrafiyasının oxşar və fərqli cəhətləri, ekoloji və iqlim dəyişikliklərin dağ ekosistemlərinə təsiri ilə bağlı məruzələr dinlənilib. Hidrobioloji proseslərin riyazi-statistik modeləşdirilməsi və biofiziki tədqiqi əsaslıdır, bərpə olunan su ehtiyatlarının kənd təsərrüfatında rol, antropogen təsirlərin dəniz mənşəli məhsulların qitliğinin yaranmasında önemi, bölgənin arxeoloji yaddaşı və tarixi abidələrin turizmin inkişafındakı əhəmiyyətindən söz açılıb.

Əlyazmalar İnstitutunun 70 illik yubileyi qeyd olunub

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun 70 illik yubileyinə həsr olunan "Azərbaycan əlyazmaları dövrlərinə kitabxanalarında" mövzusunda V beynəlxalq elmi-nəzəri onlayn konfrans keçirilib.

4 gün davam edən tədbirdə müxtəlif ölkələrin, o cümlədən respublikamızın elm və təhsil məüssisələrinin alım və mütəxəssisləri iştirak ediblər.

Tədbiri institutun direktoru, akademik Teymur Kərimli açaraq hazırla xalqımızın möhtəşəm zəfər sevinci, tarixi günlər yaşadığını qeyd edib. O, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandanın cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə şəhər ordumuzun fitnəkar düşmən üzərində qazandığı böyük qəlebə münasibətə tədbir iştirakçılarını təbrik edib.

Akademik, həmçinin 2020-ci ilin həm de Əlyazmalar İnstitutunun 70 illik yubileyi ilə əlaqədar əlamətdar olunduğu ifadə edib. Ölkəmizin zəngin əlyazmalar xəzinəsinə malik olduğunu deyən alim ümummilli lider Heydər Əliyevin Əlyazmalar İnstitutunu milli sərvətimiz adlandıraq burada qorunub saxlanılan nadir kitabları Azərbaycanın qiymətli tarixi abidələri kimi dəyərləndirdiyini xatırladı.

Nəsillər arasında informasiya mübadiləsində mühüm mənbə olan əlyazmaların vahid məkanda toplanmasına əhəmiyyətini vurgulayan akade-

mik Teymur Kərimli bildirib ki, bu, onların görünüşünün peşəkarlara həvələ edilməsini təmin etməklə yanaşı, tarixi əhəmiyyətli qaynaqların öyrənmə prosesini, tərcümə, transliterasiya işini de vahid mərkəzdən idarə etmə imkanı yaradır.

Kağız üzərində həkk olunan yazılı abidələrin həssaslığından söz açan alim Əlyazmalar İnstitutunun laboratoriyalarında bərpəçi mütəxəssilərin köməyiylə yenidən istifadəyə təqdim edilən əlyazmaların elektronlaşdırılmasıdır. O, elektron kitabxananın hazırlanması istiqamətində görünlər işləri nəzərə çatdırıb, əlyazmalar fondunun zənginləşdirilməsinin mühüm vəzifələrdən olduğunu qeyd edib. Akademik respublikamızda əlyazmaların toplanması və mühafizəsi sahəsində illərin sınağında uğurla çıxan elmi müəssisənin üzərində Azərbaycan mədəniyyətinin dünyada təbliği kimi məsuliyətli vəzifənin de düşdürüyü bildirib. Sonda perspektivlər tədqiqatlar etrafında rey və təkliflər səsləndirilib, konfransın biliq və təcrübə mübadiləsi baxımından əhəmiyyəti vurgulanıb.

nilan dünya şöhrəti əlyazmalar YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilib.

Akademik Teymur Kərimli AMEA-nın Naxçıvan Bölümü Əlyazmalar Fondu ilə əməkdaşlıq çərçivəsində elde olunan uğurlardan da söz açıb. Bu eləqələrin pandemiya dövründə de onlayn davam etdirildiyini bildiren T. Kərimli qədim diyarımızın əlyazmalarının tədqiqi istiqamətində elde olunan nailiyyətlərdən söz açıb.

Alim çıxışının sonunda 70 yaşında qeyd edən elm ocağında işğaldan azad olunan torpaqlarımızla bağlı tədqiqatların aparılacağı vurğulayıb.

AMEA-nın Naxçıvan Bölmesinin Əlyazmalar Fonduñun direktoru, filologiya elmləri doktoru Fərman Xəlilov, AMEA-nın Gəncə Bölmesinin sədri, akademik Fuad Əliyev, Daşkənd Dövlət Sərqişnasiq İnstitutunun nəzdində fealiyyət göstəren Konfutsi adına Özbek-Çin İnstitutunun direktoru, dosent Saodat Nasirova, Əlyazmalar İnstitutun direktor müavini, filologiya üzrə elmlər doktorları - Aybeniz Əliyeva-Kəngerli, Paşa Kərimov, elmi katibi filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Əzizəgə Nəcəfzadə və digərləri çıxış edərək şanlı qələbəmiz və müəssisəsinin yubileyi münasibətə iştirakçıları təbrik ediblər.

Sonda perspektivlər tədqiqatlar etrafında rey və təkliflər səsləndirilib, konfransın biliq və təcrübə mübadiləsi baxımından əhəmiyyəti vurgulanıb.

Pambıqcılığın idxaldan asılılığının azaldılması ilə bağlı innovativ tədbirlər görülür

Akademik Ə.M.Quliyev adına Aşqarlar Kimyası İnstitutunda (AKİ) AMEA-nın Yüksək Texnologiyalı Parkı və onun rezidenti olan Təcrübə-Sənaye Zavodu-nun (TSZ) nümayəndləri ilə görüş keçirilib.

Görüşdə institutun direktoru, akademik Vaqif Fərzəliyev, elmi işlər üzrə direktor müavini, kimya elmləri doktoru Əfsun Sucayev, texnoparkın direktor müavini Zahir Nəsibov və TSZ-nin istehsal üzrə direktor müavini, kimya üzrə fəlsəfə doktoru Səxavət Rüstəmov iştirak ediblər.

Önce institutun direktoru, akademik Vaqif Fərzəliyev çıxış edərək bildirib ki, Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında yumruq kimi birləşən Azərbaycan xalqı, heç bir təzyiqə əhəmiyyət vermedən qısa müddətde tarixi ədaləti bərpa edərək, erazi bütövlüyümüzü təmin etdi: "30 ilə yaxındır ki, işğal altında olan əbədi və ezelri torpaqlarımızın cəmi 44 günə geri qaytarılması dünya tarixində nadir rast gəlinəcək hadisəldən biridir. Bu yolda

canından keçən igid oğullarımızın, şəhidlərimizin xatirəsini ehtiramla yad edir, Allahdan onlara rehmət, yaralılara şəfa diləyirəm".

Artıq II Qarabağ müharibəsindəki qələbədən sonra ölkəmiz üçün yeni bir dövrün başlangıcını deyən akademik V.Fərzəliyev azerbaycanlıların bütün dünya ictimaiyyətinə mübariz və qətiyyətli bir xalq kimi təqdim olunduğu vurgulayıb.

"Son dövrlərin təcrübəsi də göstərir ki, davamlı inkişafın təməl pirinsiplərindən biri də innovasiyanı daha sürətli mənimsəyərək öz fealiyyətində tətbiq etməkdir", - deyən direktor bu istiqamətdə yeni nəslin, gənc tədqiqi-

qatçuların üzərində böyük məsuliyyətinin düşdürüyü söyləyib, onları mövcud potensial və imkanlardan faydalanaşma çağırıb.

Daha sonra TSZ-nin direktor müavini Səxavət Rüstəmov çıxış edərək təmsil etdiyi müəssisənin institutla six əməkdaşlıq etdiyini deyib, müzakirə olunacaq məsələlərin bu əlaqələrin inkişafına təkan verəcəyinə inanıb ifadə edib.

O, yeni yaradılmış, azerbaycanlı mütəxəssislərin müəllifi olduğu və yeri xammala əsaslanan "Floran EP-00" məhsulu haqqında məlumat verib. Bu məhsulun pambıqcılıq kombaynlarının spindel hissəsinin yağılanması istifadə olunduğu söyləyib. S.Rüstəmov xüsusi bu kimi strateji sahələrin birbaşa

Yeni texnologiyalar vasitəsilə dəmiryolu yükdaşımalarının təhlükəsizliyi təklif olunub

Polşanın Katovitçe şəhərində XII beynəlxalq nəqliyyat problemləri mövzusunda onlayn konfrans keçirilib.

Tədbire AMEA-nın idarəetmə Sistemləri İnstitutunun direktoru, akademik Telman Əliyev da qatılıb. Azərbaycanlı alim konfransın plenar iclasında Şərq-Qərb nəqliyyat dəhlizində dəmiryolu ilə yükdaşımaların təhlükəsizlik problemlərinə həsr edilən məruzə ilə çıxış edib. O, məruzəsində yeni texnologiyalar vasitəsilə dəmir yolu yatağının təhlükəsizliyinin monitorinqini təklif edib.

Məruzə konfrans iştirakçılarının marağına səbəb olub və akademik iştirakçıların coxsayılı suallarını cavablandırıb.

Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunda minimum imtahanları keçirilir

AMEA-nın akademik Y.H.Məmmədəliyev adına Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunda felsəfə və elmlə doktoru hazırlığı üzrə təhsil alan dissertant və doktorantların "Neft kimyası", "Kimya texnologiyası və mühəndisliyi", "Neft-qaz-daş kömür emalı və texnologiyası", "Qaz emalı proseslərinin kimyası və texnologiyası", "Kimya" və "Texnikanın əsasları" ixtisasları üzrə minimum imtahanları keçirilir.

İmtahanlar AMEA prezidentinin 25 noyabr 2020-ci il tarixli sərəncamına əsasən baş tutur.

5 nöfərdən ibarət olmaqla iki növbədə təşkil edilən imtahanlarda kərətin qaydalarına ciddi riayət olunur.

Riyazi tədqiqatlarda yenilik

AMEA-nın Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun baş elmi işçisi, riyaziyyat elmləri doktoru Elman İbrahimov riyaziyyat elmində Gegenbauer diferensial operatorunun doğurduğu harmonik analizə yeni integrallı çevirmə getirib.

Beləliklə o, son dönenlər araşdırılmayan mövzuya toxunub. Alimin Gegenbauer diferensialının yaratdığı Riesz potensialının sərhədliliyi haqqında tip teoremi ilə bağlı məqalələri 30-dan çox beynəlxalq elmi jurnalda dərc olunub.

Elman İbrahimov yaxınlaşma nəzəriyəsində düz cəkson və tərs bernsteyn teoremlərinin isbatını məhz Gegenbauer çevrilmələri vasitəsi ilə aparıb. Daxiletmə teoremləri riyazi fizika tənliklərinin ümumiyyətini təpilməsi ilə bağlıdır.

Riyaziyyatçı Gegenbauer diferensial operatorunun doğurduğu harmonik analizin əsasını qoyaraq isbat etdiyi teoremin tətbiqi ilə gələcəkdə bir çox yeni tədqiqatların aparılıb biləcəyini söyləyib.

və dolayı ilə idxaldan asılılığını miniməza etməyin son dərəcə vacib olduğunu qeyd edib.

Görüşdə texnoparkın direktor müavini Zahir Nəsibov da çıxış edərək TSZ-də istehsal olunan yüksək texnologiya məhsullarının yerli şirkətlərdə tətbiqi, eyni zamanda həmin müəssisələrlə əməkdaşlıq çərçivəsində yeni layihələrin həyata keçirilməsinin qarşida duran əsas vəzifələrdən olduğunu nəzərə çatdırıb.

O, Azərbaycanda texnologiya transferi və elmin kommersiyalasdırılması istiqamətdən görülen işlər haqqında məlumat verərək elm, texnologiya və innovasiya siyasetinin iqtisadiyyatın inkişafında mühüm rol olağanlığını deyib, yerli sahibkarlar və sifarişçilərə əlaqələrin genişləndirilməsinin zəruriyini qeyd edib.

Tədbirin sonunda akademik V.Fərzəliyev rəhbərlik etdiyi institut ilə Yüksək Texnologiyalar Parkı və Təcrübə Sənaye Zavodu arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətdə təklif və tövsiyelerini irəli sürüb, məsul şəxslərə müvafiq tapşırıqlar verib.

Naxçıvan Bölmesinin Rəyasət Heyətinin iclasında şanlı qələbəmizdən danışılıb

AMEA-nın Naxçıvan Bölmesinin Rəyasət Heyətinin növbəti icası keçirilib. Əvvəlcə Vətən uğrunda şəhid olan qəhrəmanlarımızın əziz xatirəsi bir dəqiqlik sükutla yad edilib.

Tədbirdə bölmənin sədri, akademik İsmayıllı Hacıyev Azərbaycan elminin ölkədə və dünyada təbliği istiqamətində görülen işlərdən söz açaraq nailiyetlərlə bağlı işq üzü görən jurnalların rolunu xüsusi vurğulayıb. Bölmənin nəşrləri olan "Elmi əsərlər" və "Axtarışlar" jurnallarının çapından danışan akademik məqalələrin keyfiyyətinin artırılmasına dair həyata keçirilən tədbirlərdən söz açıb. O, jurnallara təqdim olunan məqalələrin elmi tədqiqat müəssisələrinin şuralarında mütəmadi müzakirələrinin aparılmasının vacibliyini diqqətə çatdırıb.

Daha sonra bölmənin Tarix, Etnografiya və Arxeolojiya İnstitutunun Qafqaz tarixi şöbəsinin müdürü, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Emin Şixəliyevin "İkinci Qarabağ müharibəsinin başlanması, mövcud vəziyyət və təhlilləri" mövzusunda elmi məruzəsi dinlənilib. Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli ordumuzun 44 günlük Vətən müharibəsində elde etdiyi parlaq qələbənin ermənistani masa arxasında oturmağa mecbur etdiyini deyən alım qeyd edib ki, Azərbaycan öz demir yuruğu sayesində 30 il düşmən tapdağında qalan torpaqlarımızı işğaldan azad etdi: "Bu, Azərbaycanın tarixi qəlebəsidir. Ən mühüm amillərdən biri isə həmin proses çərçivəsində Naxçıvanın da blokadadan azad olunmasıdır".

Emin Şixəliyev bildirib ki, 9-cu maddəyə əsasən, ölkəmizin digər bölgələri ilə nəqliyyat əlaqələri bərpə ediləcək. Bu dəhliz həm de türk dünyasını quru yolu ilə bir-birinə bağlayacaq. Məhiyyət etibarilə, "Türk qapısı" adlandırılan Naxçıvan öz tarixi missiyasını layiqincə yerinə yetirəcək. Bütün bunları Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin qəti siyasi iradəsinin təzahüründür.

Iclasda Naxçıvan Bölmesində elmi istehsalatın mövcud vəziyyəti və perspektivləri ilə bağlı bölmənin Təbii Ehtiyatlar İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Tofiq Əliyev və Bioreksurslar İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini, biologiya elmləri doktoru İsmayıllı Məmmədov çıxış ediblər. Aparılan tədqiqatlardan, elde edilən nəticələrdən danışan AMEA-nın müxbir üzvü Tofiq Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisindəki böyük gil yataqlarının faydalı qazıntı kimi əhəmiyyətli olduğunu deyib. Alim cari ilde muxtar respublika ərazisində yayılmış gil yataqlarından nümunələrin götürüldüyü, mineral tərkiblərinin öyrənilidiyini, alınmış nəticələrin ətraflı təhlil edildiyini və gillərin tədqiqi ilə bağlı işlərin davam etdirilməsinin nəzərdə tutulduğunu bildirib.

Biologiya elmləri doktoru İsmayıllı Məmmədov isə çıxışında institutda cari ilde güləb istehsal edildiyini, 9 adda dərman bitkilərindən yağ və ekstraktların alındığını diqqətə çatdırıb. Alim elmi-tədqiqat işlərinin nəticəsində yeni üzüm, noxud və arpa sortlarının Dövlət Reyestrində qeydiyyatdan keçidiyi və bu günlərdə 3 üzüm, 2 buğda və bir arpa sortunun sınağı təqdim ediləcəyini söyləyib.

Cıxışlar dinləndikdən sonra Rəyasət Heyətində aparılan elmi-tədqiqat işləri müzakirə olunub. Tətbiqönümlü tədqiqatlar üçün müvafiq tapşırıqlar verilib.

Sonda cari məsələlər müzakirə edilib.

Ağdamda erkən dəmir dövrünə aid saxsı məişət əşyaları aşkarlanıb

Ağdam rayonunun Bənövşələr qəsəbəsində qədim dövrə aid maddi-mədəniyyət nümunələri - iki ədəd saxsı qab və çoxlu saxsı qırıntılar aşkar olunub.

Aşkar edilən mədəniyyət nümunələri Ağdam Tarix-Diyarşunaslıq Muzeiniyin təhvil verilib. Muzeinin direktoru Ülvi Qədirov aşkar olunan saxsı qablardan birinin qara cılıtlı olmasına maraq doğurduğunu deyib, bu qabın muzeydə qara cılıtlı ilk saxsı eksponat olduğunu söyləyib.

AMEA-nın Arxeoloji və Etnografiya İnstitutunun Qarabağ arxeoloji ekspedisiyasının rəhbəri, professor Hidayət Cəfərov isə bildirib ki, tapıntılar son tunc - erkən dəmir (e.e. XII-XI əsrlər) dövrüne aiddir və yaxınlıqdakı Palıldı nekropolunun materialları ilə eyni tiplidir.

AMEA Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında son vaxtlar aparılan İslahatönlü tədbirlər, elmi-tədqiqat işləri bir sıra elmi istiqamətlərin dirçəldilməsinə münbət şərait yaratmışdır. AMEA-nın ölkəmizin regionlarında fəaliyyət göstərən elmi bölmə və mərkəzləri də öz işlərini günün tələbləri səviyyəsində qurmaq məqsədilə geniş fəaliyyətə başlayıblar. AMEA-nın elmi-tədqiqat müəssisələri dövletin elm siyasetinin həyata keçirilməsində, o cümlədən dövlət proqramlarının icra olunmasında öz elmi töhfələri ilə yaxından iştirak edirlər.

Müsahibimiz AMEA Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin direktoru, agrar elmləri doktoru, professor Fərman Quliyevdir.

- **Fərman müəllim, son illər ölkəmizdə agrar sahənin inkişafı ilə bağlı qəbul olunan Dövlət proqramları, inkişaf konsepsiyaları bu sahənin müasir inkişaf yoluna çıxarılaçığına böyük inam yaradır. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?**

- Ölkə başçısı İlham Əliyevin derin elmi əsaslarla söykənən iqtisadi strategiyasının uğurla icra olunması, qəbul olunan Dövlət proqramları, inkişaf konsepsiyaları, strateji yol xəritələri Azərbaycanda iqtisadiyyatın rəqabet qabiliyyətililiyinin, əhalinin sosial rifah halının daha da artırılmasına böyük töhfələr verir. "Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi", həmçinin cənub bölgəsi üçün çox vacib 2018-ci ildə qəbul edilmiş çayçılığın, sitrus meyveçiliyinin və çəltikçiliyinin inkişafına dair Dövlət Proqramları da bu istiqamətlərdən.

Lənkəran-Astara subtropik bölgəsində uzun müddət işlədiyimdən və bu bölgənin təbii torpaq-iqlim şəraiti və resurslarının geniş təhlil etdiyimdən son illər ölkəmizdə qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı aparılan siyasetlər əlaqədar gördüyüümüz bəzi işlərimizə işq salıb, bu perspektivli sahənin gələcək inkişafı ilə bağlı bir sıra təkliflərimi diqqətə çatdırıb. Bölgənin işlədiyimdən sonra Lənkəran REM-nin (LREM) fəaliyyətində ciddi dönüş yaranmışdır. Gələcək inkişaf proqramı və fəaliyyət dövrü ərzində bölgədə və respublikada elmi-tədqiqat institutları ilə, elmle məşğul olan müəssisələrlə elmi əməkdaşlıq məqəviliyələri hazırlanmış və müştərək aparılacaq elmi-tədqiqat işləri müəyyənəşmişdir. Bu məqsədə LREM çay, sitrus və digər subtropik meyvə və texniki bitkilər üzrə elmi-tədqiqat işlərinin müştərək aparılması və bitkilərin yeni sort və formalarının Lənkəran bölgəsi şəraitində introduksiya edərək öyrənilmesi və onların genetik banklarının yaradılmasına dair istiqamətlər müəyyənəşdirilmişdir.

- **Azərbaycan subtropiklərində çayın, sitrus bitkilərinin mövcud inkişaf perspektivləri necədir?**

- Aparılan geniş elmi-tədqiqatlar nəticəsində Azərbaycan subtropiklərində çayın, sitrus bitkilərinin, feyoanın və s. subtropik meyvə və texniki bitkilərin yüksək keyfiyyətə malik olması və təsərrüfatların iqtisadiyyatının yüksəldilməsində böyük rolü şübhə olunmuşdur. Bu na görə də, vaxtılı Azərbaycan Respublikası keçmiş Sovetlər məkanında subtropik-dietik əhəmiyyətli bitki məhsulları istehsalı baxımdan birinci və ya ikinci olmuşdur. Prezident İlham Əliyevin 2008-ci ildə imzaladığı Sərəncamlı 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair dövlət proqramının qəbul edilməsi ölkəmizdə kənd təsərrüfatının inkişafına müsbət təsir göstərmək yanaşı çayçılığın inkişafına da stimul verdi. İş adamlarına yaradılan şərait bölgələrde çayçılığın inkişafı istiqamətində əsaslı addımlar atmağa şərait yaratdı. Fəaliyyətini dayandırmış bir sıra çay fabrikları yenidən istifadəyə verildi. Hazırda Azərbaycanda çayçılığın əvvəlki şöhrətini qaytarmaq istiqamətində müvafiq addımlar atılmağa şərait yaratdı. Fəaliyyətini dayandırmış bir sıra çay fabrikları yenidən istifadəyə verildi.

Hazırda Azərbaycanda çayçılığın əvvəlki şöhrətini qaytarmaq istiqamətində müvafiq addımlar atılmaqdadır. Durğunluq illərindən sonra ölkə rəhbərliyi tərəfindən aqrar sahənin prioritet elan edil-

xüsusiyyətləri, onların mehv olmaq təhlükəsindən qorunması, bərpa edilməsi, müasir seleksiya baxımından qiymətləndirilməsi, yeni sortların seçilməsi və yaradılmasıdır.

Azərbaycanda çayçılığı və bununla əlaqədar çayçılıq ənənələrini bərpa etmək, dirçəltmək, inkişaf etdirmək, keyfiyyətə dünya standartlarına uyğun olan milli çay istehsalını artırmaq, ölkə əhalisinin bu strateji əhəmiyyətli ərzaq məhsuluna iləbər artmaqdə olan ehtiyacını etibarlı təmin etmək üçün elmi-praktik işlərin yerinə yetirilməsi aktuallığı ilə səciyələnir. Ötən dövr ərzində LREM çayçılıq sahəsində bir sıra uğurlu nəticələr qazanılmışdır. Belə ki, Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi Meyvəçilik və Çayçılıq Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Lənkəran çay filialı bazasında elmi-tədqiqat işlərinin müştərək aparılması üçün bağlanmış müqaviləyə əsasən rəhbərliyim altında "Çay bitkisinin sort və formalarının toplanması, Lənkəran-Astara bölgəsi şəraitində introduksiya olunması, öyrənilməsi, en qiymətlilərinin seçilməsi, yeni sortların yaradılması" mövzusu üzrə tədqiqat işləri aparılmışdır. Tədqiqatlarda uzun illərdən bəri çay bitkisinin 30-dan çox sort və formaları toplanaraq Lənkəran çay filialının eksperimental kolleksiya plantasiyasında müqayiseli sınaqdan keçirilmiş və bir sıra uğurlar elde edilmişdir.

Çayın klassik və seleksiya üsulları ilə yaradılmış müxtəlif forma və klonları üzrənərində aparılan elmi-tədqiqat işlərinin nəticəsində 2015-ci ildə yaradılmışa baxmayaraq, çox təssəffürlər olsun ki, Lənkəran REM 2015-ci ilin fevral ayınadək fəaliyyət göstərməsi üçün heç bir elmi-təşkilat və kadr işləri aparılmamışdır. Yalnız 2015-ci ildən başlayaraq AMEA-da müxtəlif istiqamətlər üzrə aparılan yeni- yeni İslahatlarla əlaqədar olaraq dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin elmə dair qərarlarını rəhbər tutaraq AMEA-nın bütün təşkilatlarının uğurla fəaliyyət göstərməsi, elmi fəaliyyətin yeni meyarlarla təşkili və idarə edilməsi, elmi infrastrukturun müəssisələrlərə elmi əməkdaşlıq məqəviliyələri hazırlanmış və müştərək aparılacaq elmi-tədqiqat işləri müəyyənəşmişdir. Bu məqsədə LREM çay, sitrus və digər subtropik bitkilər üzrə elmi-tədqiqat institutları ilə, elmle məşğul olan müəssisələrlə elmi əməkdaşlıq məqəviliyələri hazırlanmış və müştərək aparılacaq elmi-tədqiqat işləri müəyyənəşmişdir. Bu məqsədə LREM çay, sitrus və digər subtropik bitkilər üzrə elmi-tədqiqat institutları ilə, elmle məşğul olan müəssisələrlə elmi əməkdaşlıq məqəviliyələri hazırlanmış və müştərək aparılacaq elmi-tədqiqat işləri müəyyənəşmişdir.

Həmçinin Azərbaycanın Lənkəran-Astara subtropik bölgəsinin münasib torpaq-iqlim şəraiti çaydan başqa digər subtropik bitkilərin də - limon, narıngi portoqal, feyoxa, subtropik xurma, kivi, nəcib dəfnə, bambuk, tunq, xirnik, pekan, müşmuva və s. subtropik meyvə və texniki bitkilərin geniş sənaye miqyasında inkişaf etdirilməsi üçün bəzən çox yüksək göstəricilərə malikdir. Gələcəkdə bu sortların vegetativ üsulla artırılab təsərrüfatlara verilməsi ölkə ərazisində çayçılığın intensiv inkişafına imkan verəcəkdir.

Sitrus bitkiləri arasında apardığımız elmi tədqiqatlar zamanı yeni limon və narıngi sortu elde olunub. "Lənkəran meyvə" adı verilən yeni limon növü yüksək məhsuldarlığına, şaxtaya, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı düzümlülüyüne görə ənənəvi limon sortlarından fərqlənir. 2019-cu ildə bu limon sortu Dövlət sort sınağına qəbul edilmişdir.

Lənkəran bölgəsində introduksiya olunmuş və seleksiya yolu ilə alınmış narıngi sort-formaları yerli şəraitdə adaptiv xüsusiyyətlərə malik olmaqla bir sıra müsəbet təsərrüfat əhəmiyyətli olamət və xüsusiyyətləri vardır və qiymətləri material kimi yeni narıngi "Karlik tezyetişən" sortun yaradılmasında istifadə olunmuşdur. Narıngının ən yüksək məhsuldarlığına malik olan yeni yaradılmış sortu "karlik tezyetişən" de 2019-cu ildə Seleksiya Nailiyyələri Sınağı və Mühofəzəsi üzrə Dövlət Komissiyasına təqdim edilmişdir.

Həmçinin şəbəmizin son dövrlərdə bölgəmiz üçün yeni olan tropik-subtropik bitki olan quayava ilə bağlı apardığı elmi tədqiqat işləri təkcə fəaliyyətimiz üçün deyil, həmçinin respublikamız üçün yeni sahədir. Belə ki, rəhbərliyim altında müalicəvi xüsusiyyətləri ilə ciddi surətdə fərqlənən, bölgəmiz, o cümlədən Azərbaycan üçün yeni olan bu möcüzəvi bitkinin açıq havada, sintetik örtük altında və otaq şəraitində becərilməsi imkanları öyrənilib, onun çoxaldılmasında bir sıra uğurlar elde edilmişdir.

dünəni, hazırkı durumu, inkişaf perspektivləri

Əldə edilən neticələri yekunlaşdırıraq 2020-ci ildə quayavanın 2 növü-sarı və qırmızı növü ilə bağlı nəticələr Dövlət sort sınağına təqdim edilmişdir. Hazırda quayava sortlarından alınan meyyələrin emalı ilə bağlı tədqiqat işləri aparılır.

Lənkəran-Astara rütubətli subtropik bölgəsində bunlarla yanaşı bir sıra digər meyvə və texniki bitkilərin-kivi, nəcib dəfnə, bambuk və s. sənaye məqyaslı inkişaf üçün aqroiqlim potensialı mövcuddur və bunların materiallaşdırılmasına da diqqət yetiriləcəkdir.

Bütövlükde Lənkəran-Astara bölgəsinin zəngin bitki örtüyü və o cümlədən relikt və endemik bitkilərin-ipək akasiyası, dəmir ağacı, şabalıdyarpaqlı palid və bir sıra ağac-kol tipli bitkilərin, mədəni halda istifadə edilməsi, bəzək bağçılığında xüsusi ölkə daxilində və xaricində yaxınlmasına da diqqət yetirilməlidir.

Azərbaycanın rütubətli subtropik bölgəsinin özünəməxsus torpaq-iqlim şəraitinin dünyadan digər subtropik bölgələrdən fərqli olmasını nəzərə alıb, bu sahə-

Lənkəran və Astara rayonlarının ərazi-sində qeydə alınmışdır ki, onlar ölçülərinə və strukturlarına görə bir-birindən fərqlənir. Kurqanlar regionda tunc dövründə başlayaraq maskunlaşan ekinçi - maldar tayfalarının əsas dəfn adətlərindən biri olmuşdur.

2020-ci ildə AMEA RH-nin qərarı ilə "Arxeologiya" şöbəsinin adı dəyişdirilərək "Folklor, etnoqrafiya və arxeologiya" şöbəsi adlandırılmış, şöbənin fealiyyət istiqamətləri genişləndirilmişdir. Yuxarıda qeyd edilən işlərlə yanaşı LREM-nin gələcək fealiyyətində Elmi Mərkəzin nəzdində arxeoloji fondun, ekspozisiya zalının, açıq səma altında müzey və arxeoparkların yaradılması, AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu və xarici ölkələrin arxeoloji mərkəzləri ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi, birgə ekspedisiyaların həyata keçirilməsi, qədim təsərrüfat sahələrinin arxeoloji və etnoqrafik cəhətdən tədqiqi, xalq sənətinin mövcud durumunu öyrənmək, bölgənin kulinariyası-

də qabaqcıl təcrübələrin xüsusiile biziş qənşü olan İran, Türkiye, Orta Aralıq dənizi sahil ölkələrdə öyrənilməsinə, mənimsimələrinə diqqət yetirilməlidir.

- Mərkəzin digər əsas şöbəsinin fealiyyəti barədə nə deyə bilərsiniz?

- 2017-ci ildə yaradılan "Arxeologiya" şöbəsi Azərbaycanın Cənub-Şərqi regionunun arxeoloji və numizmatik abidələrinin aşkarlanması, onların xəritələrinin tərtibi, numizmatik fondun və muzeyin yaradılması, numizmatik materialların elmi dövriyyəyə daxil edilməsi, kataloqlaşdırılması və digər istiqamətlərdə elmi-tədqiqat işlərinin həyata keçirilməsi diqqətdə saxlayır. Cənub-Şərqi Azərbaycanın arxeoloji abidələrlə zənginliyi onların sistemli şəkildə elmi müasir üsullarla tədqiqini zəruri edir. Lənkəranın arxeoloji abidələri uzun müddət arxeologiya elminin diqqət mərkəzindən kənardə qalmış və həmin abidələrdə heç bir genişməqyaslı və stasionar tədqiqatlar aparılmamışdır. Sürətə gedən təbii və antropogen proseslər Lənkəranın arxeoloji abidələrinə ciddi təsir göstərmış və onlarla abidənin məhv olunması ilə neticələnmişdir.

Bütün bunları nəzərə alaraq, öten dövrə əsas diqqət məhz Lənkəranın arxeoloji abidələrinə ayrılmış, regionun 20-dən çox arxeoloji abidəsində arxeoloji keşfiyyat işləri həyata keçirilmiş, bir çox yeni arxeoloji abidələr qeydə alınmış və onların müasir durumu qiyəmtəndirilmişdir. Hazırda şöbədə "Lənkəran arxeoloji abidələri" adlı monoqrafiyanın və "Lənkəranın arxeoloji xəritəsi"nin hazırlanması istiqamətində işlər davam etdirilir. Bundan başqa, şöbə əməkdaşları tətəfinən Lerik və Astara rayonları ərazi-sində yeni arxeoloji abidələr qeydə alınmış, onların dövrü və xarakteri müəyyən-ləşdirilmiş, yerüstü saxsı məməlumatları toplanaraq bunun əsasında arxeoloji fond yaradılmış, onların inventarlaşdırılması həyata keçirilmişdir.

Aşkar edilən abidələr son tunc və erken dəmir, antik və orta əsrlər dövrünə aiddir. Bu abidələr içərsində kurqanlar əhəmiyyətli yer tutur. Kurqanlar Lerik,

nın səciyyəvi xüsusiyyətlərini, Lənkəran bölgəsinin özünəməxsus adət-ənənələrinin öyrənilməsi, qorunması, elmi-tədqiqat işlərinin dərinləşdirilməsi, müasir elmi-metodiki nailiyyətlər səviyyəsində aparılması, qabaqcıl elmi-tədqiqat müəssisələrinə integrasiya olunması məqsədini daşıyan müşavire, simpozum və konfransların keçirilməsi, təcrübə mübadiləsi, elmi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, kadr hazırlığı və mübadiləsi məqsədilə tədbirlərin həyata keçirilməsi vacib sayılır.

- LREM-in gələcək fealiyyət istiqamətlərini necə görürsünüz?

- Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq AMEA-nın Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin fealiyyət programında aqrar və digər sahələrin aşağıdakı istiqamətləri nəzərdə tutulmalıdır:

- Lənkəran-Astara bölgəsində müasir dövrə subtropik bitkilərin inkişaf etdirilməsi üçün torpaq və iqlim resursları dəqiqləşdirilmeli, ayrı-ayrı məntəqələrin mikroiqlim şəraitini öyrənilməlidir;

- Bölgədə çayçılığın dırçəldilməsi və inkişafını təmin etmək üçün bütün potensial imkanların araşdırılması həyat keçirilmelidir;

- Subtropik meyvə və texniki bitkilərin inkişaf etdirilməsi üçün mikroiqlim şəraitini daha əlverişli olan məntəqələrin müəyyən edilməsi və xəritələşdirilməsinə nail olmalı;

- Bölgədə bitki örtüyünün zəngin olması, xüsusile relikt və endemik bitki növlərinin, yabanı, xalq seleksiyasının əldə etdiyi sortların və habelə mədəni subtropik meyvə və texniki birkilərin sort, forma, növ müxtəlifliklərinin vahid mərkəzdə toplanılması, digər qənşü xarici subtropik məntəqələrdən introduksiya olunması, öyrənilmesi, seçilmesi, tətbiqi, başqa sözlə, bu bitkilərin genetik bankının və yeni sortların yaradılması prioritət istiqamətlərdən sayılmalıdır;

- Bölge şəraitində fealiyyət göstərən elmi-tədqiqat müəssisələrində aparılan tədqiqatların vahid mərkəzdən idarə olunması, modelinin hazırlanması və tətbiqi, elmi tədqiqatlar üzrə ekspertizanın aparılması, səmərəliliyin qiyəmtəndirilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinə nail olmalı;

- Azərbaycan Respublikasının yaşıllaşdırılması, bu məqsədlə bölgədə mövcud eqzotlardan, qiyaməti subtropik bitkilərdən maksimum istifadə etməklə bütün əsas və yardımçı yolların kənarlarında, parklarda, xiyanabənlərdə bu bitkilərdən istifadə olunması məqsədilə bəzək bağçılığı və gülçülüyü üzrə elmi tədqiqat işlərinin aparılması;

- Fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatların təşkiline, əlaqələndirilməsinə, elmutumlu təsərrüfat subyektlərinin yaradılmasına, elmi-istehsalat yönümlü təcrübə-sınaq zavod-fabriklərin yaradılması, elmlə istehsalatın qarşılıqlı əlaqələndirilməsinə nail olmalı;

- Bölgənin zəngin bitki örtüyü, relikt biomuxtəlifliklərinin, həmçinin unikal xalq seleksiyası sortlarının qorunması, öyrənilməsi, artırılması və gələcək nəsillərə çatdırılmasında bölgədə nəbatat-genetik bağının yaradılması günümüzün tələblərindən irəli gəldiyi bildirilir. Bu baxımdan bölgəmiz Qafqazın, Orta Aralıq dənizi ölkələrinin, Yaponiya, İran, Türkiye və digər subtropik məntəqələrin zəngin florasını özündə ehtiva edə bilən Lənkəranda botanika bağının yaradılması təbliğat, təşviqat və elmi-tədqiqat baxımından mühüm rol oynaya bilər;

- Lənkəran şəhərində fealiyyət göstərən ali təhsil müəssisəsi - Lənkəran Dövlət Universiteti, Az.ETM və ÇETİ-nin Lənkəran Çay filialı, Az. ETTB-nin Lənkəran bölgə təcrübə stansiyası və respublikanın digər ET müəssisələri ilə AMEA-nın Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin elmi və elmi texniki əməkdaşlığının təşkili, sahələrarası elmi tədqiqat işlərinin genişləndirilməsinə, inkişaf etdirilməsinə şərait yaratmış olar;

- Azərbaycanın cənub-şərqi regionunun folklorunun, etnoqrafiyasının öyrənilməsi, toplanması, sistemləşdirilməsi nəşr olunması qarşıda duran mühüm vəzifələrdən biridir. Bu baxımdan cənub-şərqi bölgəsinin folklorunun sistemli öyrənilməsi və digər bölgələrin şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri ilə müqayisəli araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir;

- Bölgənin özünəməxsus adət-ənənələrinin öyrənilməsi, qorunması, bölgə ərazisində arxeoloji abidələrin tədqiqi edilməsi günün tələbi sayılır;

- Bölgənin təbii torpaq-iqlim şəraitini, bölgədə güneşli günlərin çoxluğu, Xəzər dənizinin qızıl qumlu sahiləri, təbii-müalicəvi istisu yataqları, şəfali bulaqları və s. insan sağlığının çox yaxşı təsir bağışlaşması nəticəsində bölgədə uzunömürlü insanların sayını artırılmışdır. Bu baxımdan bölgədə herantoloji tədqiqat işlərinin aparılması da vacib məsələlərdəndir;

- LREM-in daimi inzibati bina və elmi-tədqiqat işlərinin aparılması məqsədilə torpaq sahəsi ilə təmin olunması həllini gözləyən vacib məsələlərdəndir;

- LREM-in daimi inzibati bina və elmi-tədqiqat işlərinin aparılması məqsədilə torpaq sahəsi ilə təmin olunması həllini gözləyən vacib məsələlərdəndir;

- Müsahibəyə görə çox sağ olun.

Müsahibəni apardı:
Sərraf TALIBOV,
AMEA LREM-in əməkdaşı,
AJB-nin üzvü

YENİ NƏŞRLƏR

"Mirzə Cəlil yanğısı" kitabı çapdan çıxb

AMEA-nın Lənkəran Regional Elmi Mərkəzinin elmi katibi, filologiya üzrə fəlsəfe doktoru Mehman Qaraxanoğlunun "Mirzə Cəlil yanğısı" kitabı işıq üzü görüb.

Kitabın baş redaktoru

AMEA-nın birinci vitse-prezidenti, akademik Isa Həbibbəli, redaktor AMEA-nın müxbir üzvü Tehran Mustafayev, elmi redaktoru N.Gencəvi adına Ədəbiyyat İnstitutundan dissertanti Elxan Nəcəfov, reyçiləri isə akademik Muxtar Imanov və professor Teyyar Salamogludur.

Müellif kitabda böyük ədibin qələmindən çıxan bir çox nümunəli hissə-emosional müstəvidə təhlilə cəlb edir, ilk əvvəl hər bir diskursun konseptual mənasını, semantik-semiotik qatını üzə çıxarmağa səy göstərir və esas qaya müəyyən edildən sonra təhlil de məhz o istiqamətdə aparılır. Mirzə Cəlilin "Poçt qutusu", "Anamın kitabı", "Danabaş kəndinin ehvalatları", "Nigarənciliq" və digər əsərləri də həmin elmi-nəzəri modellə təhlil olunur. Göstərilir ki, Mirzə Cəlil ırsı tragikomik XIX və aqressiv XX əsr totalitarizminin bütün bulanıq təzahürələrini, dəyişkən ruhunu göstərən bir barometrdir.

M.Qaraxanoğlu, həmçinin mövcud elmi qənaətləri nəzərdən keçirərək, özünəməxsus yeni təhlil strategiyaları təklif edir. O, cümlənəsli qəbul olunmuş hazır nəzəri standartlara da yeni baxış sergileyir. Bu zaman onun daha çox istinad etdiyi menəbə Cəlil Məmmədquluzadənin öz mətnləri olur.

Vəsaitdə Mirzə Cəlil haqsız hücumlar edən bir neçə çağdaş yazarımıza elmi şəkildə esaslandırılmış cavablar da verilir.

O cümlədən Mirzə Cəlilin ən yaxın məsləkdaşlarından biri olan Əbürrəhim bəy Haqverdiyevin 150 illiyi münasibətə (2019-cu il) onun haqqında üç məqalə də verilib.

Riyaziyyatçı alımların məqaləsi beynəlxalq jurnalda çap olunub

Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Misir Mərdanovun və müəssisənin baş elmi işçisi, professor Ramiz Aslanovun həmmüəlli olduğu "Moral and Spiritual Values in Works of Nasreddin Tusi" adlı məqalə "Clarivate Analytics" bazasına daxil olan "ARPHA Proceedings" jurnalında işıq üzü görüb.

Məqalədə dahi Azərbaycan astranomu, riyaziyyatçısı, filosofu, pedagoqu və maarifçisi Nəsrəddin Tusinin "Əxlaqi Nasırı" və "Müəllimlərin və təhsil alanların əxlaqi qaydaları" adlı əsərlərində bir sira əxlaqi və mənəvi baxışları tədqiq olunur. Əsərdə Nəsrəddin Tusinin müasir pedagoqii fikir tarixində, xüsusi de şəxsiyyətin inkişafı və ona təsir edən təbiyənə nəzəriyyələri sahəsində rolü müəyyən olunub. Onun fəlsəfi əsaslar və mənəvi temizlik, uşaqların təriyəsi və ailə başçısı kimi, ölkənin sülhəramlı və siyasi idarəciliyi haqqında fikirləri məşhurdur.

Dərin elmi tədqiqatlarla esaslanan fikirlər prosesində müellif oxucunu belə bir nəticəyə yönəldir ki, N.Tusi hər bir elm sahəsinin baza əsasını müəyyən edərək bu amillərin təbiyə nəzəriyyəsində əksini tapmasına xüsusi diqqət yetirir.

Azərbaycanda yayımlmış bugdaların dixotomik açarlardan istifadə etməklə təyinatı verilib

AMEA-nın Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun əməkdaşları, biologiya üzrə fəlsəfe doktorları - Xanbala Rüstəmov, Mehrac Abbasov və Sevda Babayevin həmmüəlli olduğu "Azərbaycanın bugda genofonu" adlı monoqrafiya nəşr edilib.

Monografiyada Triticum L. cinsinin botaniki təsviri, müasir təsnifi, bugdaların ontogenezi, genofond, yaşıylı arealları, növ tərkibi, ektopipləri və genetik müxtəliflikləri haqqında elmi məlumatlar öz əksini təpib. Azərbaycanda yayılmış bugdaların növ, növaltı, növmüxtəlifliyi, qrupları və yarımrugularının təyinatında Azərbaycan dilində ilk dəfə olaraq Ümumrusiya Bitkilərin Genetik Ehtiyatları İnstitutunda tərtib edilmiş dixotomik açarlar dan istifadə edilib. Elmi əsərdə Azərbaycanda bugdaların seleksiyasının qısa

MERİDİAN

Koronavirusa qarşı
100 faiz effektli vaksin

**ABŞ-in "Moderna" şirkəti CO-
VID-19 pandemiyasına qarşı
hazırladığı vaksinin səmərəli-
lik göstəricisini açıqlayıb.**

Sirkətin rəsmi saytindakı məlumatda bildirilir ki, ilkin analizlərə görə, koronavirusa qarşı vaksinin effektivliyi 94,1 faiz, xəstəliyin ağır hallarında isə 100 faiz olub.

Arxeoloqlar maraqlı artefaktlar aşkar ediblər

Norveç arxeoloqları qədim artefaktlar aşkar ediblər.
"Daily Mail" qəzeti məlumatında bildirilir ki, Yutunhey-men milli parkindəki dağın yamacında buzlağın əriməsindən sonra təqribən 70 ox çubuğu, ayaqqabı, parça və maral sümükləri aşkarlanıb.

Radiokarbon tarixləşdirmə üsulu göstərib ki, en köhnə məmulat eramızdan əvvəl 4100-cü illərə, en sonuncusuna isə eramızın 1300-cü illerine aiddir.

Əsasən buzlağın dərinliyində qalmış oxların bəzisi, ilkin görkəmini saxlayır. Ucluqlarda qatran və ipin izi qalır ki, bu da onların taxta çubuga bərkidilməsi üçün iddi.

Daha əvvəl arxeoloqların Niderlandın Vianen şəhəri yaxınlığında Beytsteyn qəsrinin etrafında 20 insan skeletinin olduğu kütəvi məzar aşkar etdikləri barədə məlumat verilib. Qalıqlar arasında hər hansı parça və ya bəzək izi olmayıb.

Elan.

AMEA Yüksək Texnologiyalar Parkı

AMEA Yüksək Texnologiyalar Parkı sahibkarları rezident olmağa dəvet edir. Rezidentlər 10 il müddətində əmlak, torpaq ve mənfəət vergisindən azad olunurlar. Bundan əlavə, rezidentlərə iddal olunan texnika, texnoloji avadanlıqlar və qurğulara görə 7 il müddətində gömrük rüsumlarını və əlavə dəyər vergisini (ƏDV) ödəməməkən bağlı güzəştlər tətbiq olunur.

YT Parkın rezidentləri zəruri olan qaz, istilik, rabitə, elektrik, su və kanalizasiya kimi kommunal-kommunikasiya xətləri ilə təmin olunurlar.

Rezident olmaq istəyən nəmizədlər üçün Parkın www.ameaytp.az saytında məlumatlar yerləşdirilib.

**Əlaqə nömrələri: (+994 12) 376 67 56
(daxili 103), (+994 50) 210 44 65
E-mail: office@ameaytp.az
Ünvan AZ1032, Bakı ş., Xətai rayonu,
Əhmədli qəsəbəsi, 622-ci küçə, 9**

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə aqrobiomüxtəlifliyin bərpası və inkişaf etdirilməsi

Möhtərem Prezident, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadəti Azərbaycan ordusu işğal altında olan ərazilərimizi erməni qəsbkarlarından azad etmiş, Qarabağın tacı sayılan Şuşa şəhərində və digər ərazilərimizdə üzrəngli qələbə bayraqımız ucaldırılmış və ərazi bütövlüyüümüz temin edilmişdir. Hazırkıda qarşımızda işğaldan azad edilmiş ərazilərdə aqrobiomüxtəlifliyin təftiş, bitkiçilik, meyeçilik, üzümçülük və yemçiliyin bərpası və inkişaf etdirilməsi kimi mühüm vəzifələr durur.

Məlumdur ki, 1988-ci ildən erməni təcavüzkarlarının işğali nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20%-ə qədəri zəbt edilmiş, qədim yaşayış məskənlərimiz, əkinçilik sistemi, bitkiçilik, heyvandarlıq sahələri dağıdılmış, bütövlükdə bölgədə bitki və heyvanat alemi məhv olmaq təhlükəsinə məruz qalmış, ekoloji tarazlıq pozulmuşdur. Möhtərem Prezidentin azad edilmiş ərazilərə sefərləri və yayılan videogləntərlər de bunu bir daha təsdiq etmişdir.

Yuxarı Qarabağ və işğal edilmiş ətraf rayonlar əsasən dağlıq ərazidə yerləşir, mürəkkəb relyef, kontinental iqlim şəraitine və münbit torpaqlara malik olduğundan bu ərazilər həmişə mədəni və yabanı əedad bitkilərin biomüxtəlifliyi baxımından seçilmişdir. İşğala qədər bölgədə beynəlxalq ekspertlərin və tənənnimə alımların iştirakı ilə çoxsaylı ekspedisiyalar keçirilmiş, və belə qənaətənənmişdir ki, Qarabağ biomüxtəlifliyin genetik ehtiyatlarının zənginliyinə görə ümumən Qafqaz regionunda seçilir. Burada mədəni bitkilərin yabanı əedadları geniş yayılmış, çox sayıda nadir və endemik növlər mövcud olmuşdur. Buğda bitkisinin bir sıra becərilən (Triticum aestivum, T.durum, T.compactum və s.) və yabanı (T.urartu, T.boeoticum və s.) növləri, qarğıdalı, noxud və üzüm regionun xarakterik bitkilərindən olmuşdur. Qarabağ bölgəsi bir sıra efiyagli, aromatik, dərman, bəzək və digər qeyri-ənənəvi bitkilərin de vətənidir. Təssüs hissə ilə demək olar ki, işğal nəticəsində minlərlə hektar əkinçərələri ərazi hərbi tullantıllarla cırkləndirilmiş, Azərbaycan iqtisadiyyatına və dönya genofonduna milyardlarla manat həcmində ziyan vurulmuşdur.

Qeyd etmək istəyirəm ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası, aqrobiomüxtəlifliyinin qiymətləndirilməsi və torpaqlardan səmərəli istifadənin təmin olunması ilə bağlı məsələlər AMEA Genetik Ehtiyatlar Institutunun Elmi Şurasında geniş müzakirə edilmişdir. Büttövlükdə regionda aqrobiomüxtəlifliyin mövcud vəziyyətinin təftiş edilməsi məqsədilə ekspedisiya planının hazırlanmasına qərara alınmışdır.

Institutun Ağdırə rayonunda yerləşən Qarabağ Elmi-Tədqiqat Bazasında (QETB) işğala qədər bölgənin zəngin aqrobiomüxtəlifliyi toplanaraq mühafizə edilmiş və seleksiyyada geniş istifadə olunmuşdur. 1700 hektarlıq ərazi, yüzlərlə yaşayış evi, 3 mərtəbəli inzibati və laboratoriya binası, 2 qonaq evi, 300 nəfərlik konfrans zalı, ikimərtəbəli kitabxana, 100 yerli uşaq bağçası, beştaşlıq poliklinika, bütün xidmətləri olan 2 mərtəbəli 30 çarpayılıq xəstəxana, 6 otaqlı aptek və poçt binası, məğaza və ticaret zalı olan bina və s., 3 mərtəbəli toxumtəmizləyən zavod, 400 kvadratmetrlik 4 anbar, maldarlıq üçün 5 fermə binası, sudartan stansiya, 6 artezian quyu, 6 transformator stansiya, 100-dən artıq traktor, kombayn, avtoməvən və digər kənd təsərrüfatı məşinləri, avadanlıqları, 200 baş cins mal-qara, 500 baş cins qoyun, 3 min baş qus, 500 sort meyeve subtropik bitkinin, 200 üzüm sortunun genofond bağları və s., həmçinin başqa əmlaklar zəbt edilmiş, təalan edilərək mənimseñilənmişdir. Respublik tabeiyində olan elmi-tədqiqat bazası keçmiş Mardakət rayon təşkilatlarının qərarı ilə qanunsuz olaraq meyeve-terəvəzçilik soxozuna əvvəlmişdir. Ermənilərin bu təcavüzü nəticəsində 200 minden artıq nümunədən ibarət bitki genetik fondu, dənli bitkilərin 20 minden artıq dünya və yerli kolleksiya nümunələri, 20 minden artıq nadir, təkaredilməz

cinslərəsiz, növlərəsiz və təbii hibridlər, çox qiymətli seleksiya materialları, rayonlaşdırılmış sortları elit və ilkin toxumculuq materialları orda qalmış və talan edilmişdir.

Baza işğala məruz qaldıqdan sonra burada tədqiqat işləri dayandırılmışdır. 1992-ci ildə aparılan şiddetli döyüşlər neticəsində bazaya məxsus olan torpaq sahələrinin bir hissəsi işğaldan azad olunsa da, artıq nümunəvi bazanın əsər-əlamət qalmamışdı, bütün infrastruktur məhv edilmişdi. QETB-in işğaldan azad olunmuş əraziyi öz cəhətindən çıxarış alınmasına, işğal olmuş və dağıdılmış bir təsərrüfat kimi Nazirlər Kabinetində qeyd alınmasına və bərpası üçün dəstəye ehtiyac vardır.

1993-cü ilin payızından etibarən, çətin də olsa, QETB-in əməkdaşları tərəfindən elmi-təcrübə işlərinin həyata keçirilməsinə başlanılmışdır. 1994-cü ilin aprel ayından əraziyi suyuna qədər ərməni işğalçıları tərəfindən tam kəsilmiş, bazanın 700 hektara qədər torpaq sahəsi yenidən erməni işğalçıları tərəfindən zəbt edilmiş, yerde qalan ərazi isə Azərbaycanın N-sayılı herbi hissəsinə nəzərtində saxlanılmışdır.

2003-cü ilin payızından etibarən, QETB-in əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nəslə kəsilməkdə olan formaların toplanılması, öyrənilməsi və qorunması sahəsində ənənəvi tədqiqatlarını davam etdirməyə başlamışlar. Bir son 15 ildə əsas tədqiqatımızı, bölgə üçün yeni sortları yaradılması istiqamətində işlərimizi Tərəfənən əməkdaşları bölgə üzrə denli taxıl və meye bitkilərinin elmi və xalq seleksiyası sortlarının, nə

Орган Президиума Национальной академии наук Азербайджана

Сила в науке...

Низами Гянджеви

ЕЛМ

№ 24 (1259)

Пятница, 4 декабря 2020 года

Газета выходит с 1984 года

Приоритет международного значения

Мы гордимся героями Азербайджана, подарившими нам Победу

Отечественная война позади. Как автор фразы "Карабах - это Азербайджан и восхлипателный знак" глава государства и Верховный главнокомандующий Ильхам Алиев еще раз продемонстрировал свою приверженность всем обещаниям, которые он дал народу. Наша страна добилась однозначной победы и на поле боя, и на политической арене.

За сорок четыре дня был разрушен давний и необоснованный миф о непобедимости армянской армии, мы заставили ее считаться с волей азербайджанского народа и азербайджанского солдата, восстановившего территориальную целостность государства.

Наш отчий край, наша историческая родина, любимые родные земли вновь вернулись к своему настоящему хозяину. Сегодня карта, напоминающая орла, восстановила свою целостность. Ценой жизни наших священных шехидов были возвращены наши территории, последними из которых стали Агдамский, Кельбаджарский и Лачинский районы. С возвращением!

Неоцененный вклад

По случаю нашей блестящей победы в адрес руководства НАНА продолжают поступать поздравительные сообщения. Вот одно из них, от секретаря Объединения ливанских выпускников: "Уважаемый академик Рамиз Мехтиев!

Мы врачи, инженеры и представители других профессий, окончившие азербайджанские университеты в период СССР, с чувством глубокого удовлетворения и гордости поздравляем азербайджанский народ с великой исторической победой в Карабахской войне и освобождением земель от оккупации! В Вашем лице поздравляем наших педагогов и всю научную общественность Азербайджана. Мы всегда

помним, что своими успехами, которые мы добились как в Ливане, так и за рубежом, в первую очередь обязаны азербайджанским педагогам. Мы помним о них с чувством глубокого уважения как о настоящих интеллигентах, которые стоят на службе своей Родины и всего человечества.

Хотим отметить, что размещение на сайте ливанского телеканала "Аль-Маядин" Вашего обращения к мировой общественности с правдивой информацией о Карабахе на арабском языке сыграло важную роль в разоблачении лживой и предвзятой армянской информации о происходящих в Карабахе событиях, и внесло ясность во многие вопросы. Победа, одержанная благодаря воле мудрого политического лидера Азербайджана, сплоченности народа и героизму армии, возродила в душе каждого из нас чувство большой гордости и радости.

Нам хорошо известно, какой неоценимый вклад в эту историческую Победу внесли азербайджанские ученые. От лица ливанских выпускников азербайджанских университетов и институтов, мы просим Всевышнего о том, чтобы победы и успехи Азербайджана продолжались, желаем азербайджанскому народу, изгнавшему оккупантов из своей страны, дальнейшего процветания!

С чувством глубокого уважения координатор Объединения ливанских выпускников азербайджанских университетов - врачей и инженеров, доктор Акрам Тархини. Бейрут. 27/11/2020".

Отметим, что и после победы наши ученые продолжают обращаться в международные структуры, чтобы довести до сведения мирового сообщества информацию о вандализме и культурно-экологическом терроризме Армении на оккупированных территориях. Так, вице-президент НАНА академик Ирада Гусейнова в своем обращении проинформировала международные организации, работающие в области

биологии, медицины и аграрных наук, руководителей профильных отделов академий наук разных стран, известных научных центров, известных ученых о масштабах экологической катастрофы в Карабахе и нанесении ущерба биоразнообразию в регионе. Заявление было адресовано более чем 300 международным научным структурам пятидесяти стран мира.

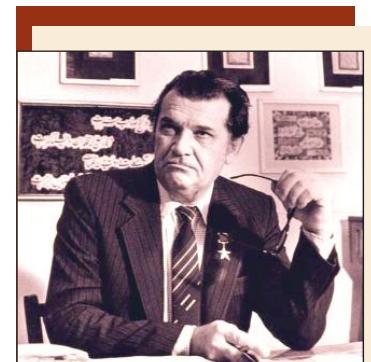
Обращение к миру

В документе, в частности, говорится: "Оккупанты нанесли беспрецедентный ущерб флоре и фауне Карабаха, полностью разрушили сельскохозяйственную систему. В результате экологического терроризма были окончательно уничтожены более 10 заповедников и заказников, очень ценные и редкие виды растений (эндемики Карабаха) и животных, занесенные в Красную книгу Азербайджана и Красный список Международного союза охраны природы. Из более чем 280 000 гектаров (13 200 гектаров ценных пород деревьев), включая большую часть единственного платанового леса в Европе, и сотни самых ценных деревьев в возрасте от 120 до 2600, были жестоко разграблены и вывезены в Армению, либо продаются за границу в виде сырья. Естественная растительность, леса и сады неоднократно сжигались вместе с проживающими там видами фауны, а эндемичные животные лишались среды обитания. Почвы деградировали, водные объекты намеренно загрязнены токсичными веществами. Пещеры, где собираются летучие мыши, были превращены в склады оружия. Крупные животные на оккупированных территориях были ранены или убиты (подорваны на минах).

В результате постоянных артиллерийских обстрелов регионов, расположенных далеко за линией фронта, серьезно пострадал даже животный мир охраняемых территорий - таких как национальные парки Агтель и Гейгель. Большинство сортов растений, выведенных в регионе на протяжении веков, было уничтожено в результате оккупации. Карабахская научно-исследовательская база общей площадью 1694 га в Агдеринском районе была оккупирована армянами, разграблены образцы мировой и местной коллекции злаков - а это более 200 тысяч ценных селекционных материалов.

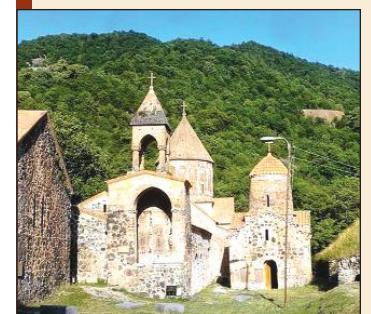
Армения должна быть привлечена к ответственности за чудовищные преступления, совершенные не только против природы и биоразнообразия Азербайджана, но и против всего живого мира. Мы призываем вас проголосовать за истинный голос Азербайджана, чтобы подобные случаи не повторились никогда в мире!

С обращением к международным организациям, министерствам культуры европейских стран, ведущим университетам мира обратилась и директор Национального музея истории Азербайджана НАНА академик Наиля Велиханлы. "Многие исторические и культурные памятники, - говорится в заявлении ученого, - унаследованные азербайджанским народом во время 30-летней армянской оккупации, стали жертвами вандализма. Армяне разрушали и оскорбляли мусульманские религиозные памятники, многие из них использовались для содержания скота. В то же время оккупанты не оставляют попыток представить миру албанские монастыри и церкви, которые считаются ценными памятниками христианской архитектуры в Азербайджане, как армянские религиозные памятники. Охрана памятников многовековой истории азербайджанского народа является приоритетом международного значения. Именно поэтому азербайджанский народ всегда защищал и будет защищать памятники культуры, имеющие ценность для человечества, несмотря на принадлежность их разным народам и конфессиям".

Отличить
Солнце от Луны

стр. 10 ⇨

Правдивая
история - в
эпиграфике

стр. 10 ⇨

"Культура"
боевых топоров

стр. 11 ⇨

Глобально
актуальные

стр. 12 ⇨

Отличить Солнце от Луны

Зия Буниятов: На Кавказе апостольской была Албанская, а не Армянская церковь

В декабре этого года известному востоковеду академику, Герою Советского Союза Зии Буниятову исполнилось бы 97 лет. По отцу азербайджанец, по матери русский, он переводил с английского, арабского, русского и турецкого языков труды зарубежных ученых. В 1941 году окончил Бакинское пехотное училище, сражался за Украину, Молдавию, Кавказ, Белоруссию и Польшу.

После войны окончил Московский институт востоковедения, потом аспирантуру МГУ, написал докторскую диссертацию на тему "Азербайджан в VI-IX вв". Труды Буниятова изданы во многих странах мира. В своих статьях он последовательно боролся с искажением истории и национализмом. Его вдова говорила, что Буниятов не оставил без ответа ни одно слово, брошенное в сторону азербайджанского народа.

Несмотря на то, что с тех пор прошло почти тридцать лет, эта проблема до сих пор актуальна - особенно в свете последних событий, когда наши многоскандальные соседи стонут по всему миру о принадлежности албанских храмов армянской епархии. Вот что писал в ответ на эти притязания, вступив в полемику об армянском христианстве и албанских памятниках на территории оккупированного Нагорного Карабаха с армянским поэтом Геворгом Эмином (Карленом Григорьевичем) после его статьи в газете "Голос Армении" в январе 1991 года наша выдающийся учений: "Тебе и твоим единомышленникам прекрасно известно, что первыми в 313 г. христианство приняли албаны, затем грузины, а затем византийцы. Армяне же крестились через 270 лет после албанов, т.е. 313 плюс 270 равняется сколько? Вот именно - 583. Именно в этом году армяне приняли христианство и с празднованием 1700-летия армянской церкви придется повременить, ибо таковое наступит только в XXIII веке! Однако не впервые вам выдумывать! Придумали же вы 2750-летие Еревана, хотя даже школьникам известно, что как населенный пункт Ереван (будущая столица азербайджанского народа) заселялся в III веке до н.э. армянами, а не в V веке н.э. альянсом армян и грузин".

лица азербайджанского ханства) возник в XVI веке!

А когда, как ты говоришь, президент Горбачев отмечал, что в Закавказье есть народы, которые приняли христианство намного раньше Руси, то он имел в виду албанов и грузин, а вовсе не армян. Поэтому нет у тебя, Карлен Григорьевич, да и у других, тебе подобных, несведущих или прикидывающихся таковыми людьми, права именовать свою веру (если она у тебя есть) "самой древней верой в мире".

Далее, и это вытекает из сказанного выше, неверно утверждение твоое, что "армянское христианство (оказывается, есть и такое! - З.Б.), самое древнее в мире, не только самое правое (интересно, в каком это смысле? - З.Б.), но и апостольское - потому что распространяли его в Армении сразу после распятия Христа его ученики, апостолы Фаддей и Варфоломей".

Ну, зачем так темнить? Ведь и тебе, Геворг, и всем твоим компатриотам, прекрасно известно, что апостольской на Кавказе была церковь Албанская. Прочти хотя бы письма армянского католикоса Авраама, адресованные албанам: "Престол албанский, бывший раньше нашего армянского" и т.д. Ведь ар-

мянская церковь григорианская, т.е. берет свое начало от Григория, а Григорий, как известно, был учеником ученика апостола Елисея. Каким же образом армянская церковь стала апостольской, если Григорий апостолом не был? Вопрос!

Далее. Армянское государство как самостоятельная политическая единица прекратило свое существование в 387 г. (см. "История армянского народа", Ереван, 1980, стр. 96). Государственность Армении была восстановлена только в 1921 г. (см. там же, стр. 292). Допустим, что до 387 г. Арцах входил в состав Армении, но как он мог входить в ее состав после, если самой Армении вообще не существовало? Ведь нет истории Армении, а есть история армянского народа, и поэтому претензии на Арцах и какой-то Геташенский подрайон - выдумка, лежащая на совести претендентов на мировое господство. Все было, как у той графини из "Пиковой дамы" до 387 года. Касательно же твоих (и иже с тобой) претензий современных, смотри Сергея Глинку - "Описание переселения армян азербайджанских в пределы России", Москва, 1831 (Издание Лазаревского Института восточных языков)".

Ничего с Арцахом не получится ни у тебя, Карлен Григорьевич, ни у Органчика, ни у кого другого. Но допустим даже, что мы живем здесь со вчерашнего дня. Сегодня это наша земля, наша родина и здесь вместе с нами обитают, пусть, по-твоему - арцахи. Да живите. Господь с вами, как жили, и никто из арцахцев соков не выжимал, разве что Дамадян, Манучарян и иже с ними. Надоел этот балаиновский скулеж, а подыывать ему тебе, Карлен Григорьевич, право, не стоит. Ибо сказано: "Если ты не можешь отличить Солнце от Луны, то тебе незачем утруждать плечи лишним весом!"

И последнее. Хотелось бы спросить у того же Геворга Эмина, может, он знает, куда делся обелиск, возведенный в 1979 году в селе Марага Мардакертского района в честь 150-летия переселения в Карабах из иранской Мараги первых двухсот армянских семей? И что делать с полученным НКАО в ознаменование этого события Орденом Дружбы народов?

На основе единства, равенства и взаимного доверия

Азербайджано-турецкое единство достигло незыблемого уровня

Первый вице-президент НАНА, депутат ММ академик Иса Габиббейли дал турецкой газете Yeni Safak обширное интервью "Нахчivanский коридор - Новый шелковый путь".

В интервью академик Габиббейли рассказал о новейшей истории Карабаха, расселении там армян в начале 19 века, сути Нагорно-Карабахской автономной области, искусственно созданной большевистским правительством в 1923 году.

Кроме того, первый вице-президент отметил, что азербайджано-турецкое единство достигло незыблемого уровня, и выразил уверенность, что Азербайджан и Турция будут продвигаться вперед в восстановлении Карабаха на основе единства, равенства и взаимного доверия.

Назвав коридор в Нахчivan новым Шелковым путем для Азербайджана и Турции, он подчеркнул стратегическое значение этой дороги, которая откроет путь в братскую Турцию, а оттуда в Европу.

Правдивая история - в эпиграфике

Христианские памятники в Карабахе являются древним азербайджано-албанским наследием

К сожалению, констатирует директор ИИ, на этом провокации против Азербайджана не заканчиваются, отличился в этом плане и Сенат Франции, вдохновленный Макроном, принял проект резолюции о признании так называемой "Нагорно-Карабахской Республики". Таким образом, Франция, один из сопредседателей Минской группы ОБСЕ, наконец-то открыто продемонстрировала свою проармянскую позицию.

Все исторические памятники Азербайджана, продолжил далее академик Махмудов, в том числе церкви, находятся под охраной государства. "Армяне - враги всех религий, кроме своей секты, то есть григорианства. Они разрушили и православную церковь в Карабахе. Таким образом, именитые фамилии проармянских представителей интеллигенции, обратившихся в ЮНЕСКО, и ломаного гроша не стоят!", - заявил историк и подчеркнул, что Президент Ильхам Алиев исторической победой в Отечественной войне разрешил нагорно-карабахскую проблему, сняв с повестки дня претензии армян по поводу статуса Нагорного Карабаха и уничтожив их проект "Арцах".

Однако некоторые круги защищают армянских вандалов и представляют миру азербайджанские албанские церкви как ар-

мянские. Это же приводит к необоснованным территориальным претензиям армян, ведь наш Президент справедливо заявляет, что исторические памятники и церкви, принадлежащие древнему азербайджанскому государству Албания, являются нашим историко-культурным сокровищем, а христианские памятники в Карабахе - древним азербайджано-албанским наследием.

По мнению Ягуба Махмудова, чистую и правдивую историю Албании можно увидеть в Кильбаджаре - в эпиграфической надписи храма Гандзасар в Кильбаджаре албано-хачинский князь Гасан Джалал упоминается как "Властелин высокого и великого Арсакского государства: внук царя Албанской области Великого Гасана". Эта надпись еще раз подтверждает, что его предки были из рода Арсак, который принадлежал древнетюркскому племени. Неслучайно, что албанские христианские мелики, жившие в горной части Карабаха в XVIII веке, в своих письмах Петру I и Екатерине II также подтверждают, что они были албанцами, а не армянами. Эти письма были сформированы армянскими учеными заменой словосочетаний "албанские тюрки" на "агванские мусульмане", "албанская династия Аршакидов" - на "династии армянских начальников".

В средние века христианские государства Европы, проводившие коварную политику против мусульманских государств Востока, покровительствовали армяно-григорианской церкви. В 1441 году, напоминает директор ИИ, когда с разрешения азербайджанского правителя Джаханшаха центр армянского католикосата был перенесен из города Сис в Киликию в древний азербайджа-

но-албанский монастырь Учкылес недалеко от азербайджанского города Иреван, албанской церкви было уже свыше 1400 лет. В I веке по инициативе Святого Елисея на территории селения Киш в Шеки на месте древнего святилища был построен первый христианский храм Албании и Кавказа. В начале XIX века в связи с массовым переселением армян в Карабах, равно как и в другие регионы Северного Азербайджана, начались самые трагические времена для Албанской церкви. И под давлением армяно-григорианской церкви в 1836 году царская Россия упразднила Албанскую церковь, а контроль над материально-культурным наследием церкви перешел к григорианской церкви. Таким образом, была заложена основа для выдвижения армянскими националистами необоснованных территориальных претензий к азербайджанским землям. Именно григорианская церковь, которая играет роль государства в истории армян, придумала ложную армянскую историю. Эта церковь принимала непосредственное участие в образовании и формировании армянских террористических организаций и закрывала глаза на геноцид нашего народа, в том числе и Ходжалинский. Доказательством тому является недавно распространенная фотография вооруженного священника Ованисяна, убивавшего азербайджанцев в первой Карабахской войне. "Доказано, что армяне - это пришлый на Кавказ народ, в том числе в Северный Азербайджан. Они были переселены сюда царской Россией. Этот факт неопровергнуто доказан антропологическими, письменными и другими источниками, в том числе сотнями архивных документов", - заключил Ягуб Махмудов.

НАУКА

"Культура" боевых топоров

Палеогенетика подтвердила важный вклад причерноморско-каспийских степняков в формирование генофонда европейцев

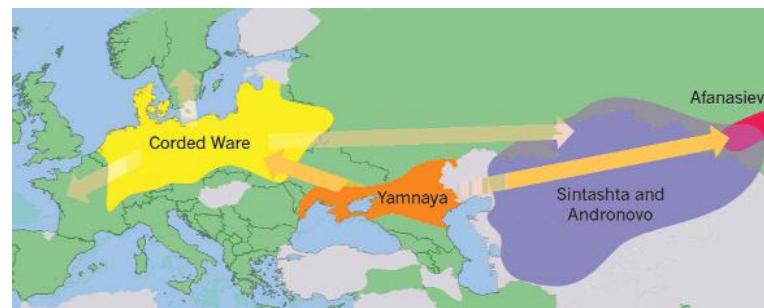
Два больших международных исследовательских коллектива опубликовали результаты анализа геномов 170 обитателей различных районов Евразии, живших от 8000 до 2000 лет назад. Обе работы показали, что важнейшую роль в формировании генофонда современных европейцев сыграла произошедшая около 4500 лет назад массовая миграция кочевых скотоводов из Причерноморско-Каспийской степи ("ямная культура") в Западную Европу, где потомки мигрантов сформировали "культуру шнуровой керамики", она же "культура боевых топоров".

С большой вероятностью древнее наследство степняков непосредственно связано с распространением в Западной Европе индоевропейских языков. Последующие миграции этих популяций в восточном направлении, по-видимому, объясняют происхождение синташтинской и афанасьевской культур, а также тюркских языков. Исследование показало, что генофонд современных европейцев (как западных, так и восточных) складывается из трех частей, смешанных в разных пропорциях у разных народов: первая часть - от палеолитических европейских охотников-собирателей, вторая - от неолитических переселенцев с Ближнего Востока, вместе с которыми в Европу пришло сельское хозяйство, третья - от причерноморских степняков бронзового века.

Смесь разнородных источников

Благодаря стремительному развитию палеогенетики человечество всего за несколько лет получило ответы на множество вопросов о собственном "доисторическом" прошлом, до сих пор казавшихся неразрешимыми. Во многом прояснились ранние этапы заселения Евразии людьми современного типа. Теперь мы знаем, что вышедшие из Африки сапиенсы подразделились на две большие ветви - западную и восточную - примерно 45-36 тысяч лет, что в восточную ветвь несколько позже (но не позднее 20 тысяч лет назад) был приток генов от представителей более древней волны мигрантов на восток Азии, которые скрещивались с денисовцами и дали начало австралийским аборигенам.

Что касается современных европейцев, то их генофонд, похоже, представляет собой смесь из трех разнородных источников. К исходному генофонду местных палеолитических охотников-собирателей, потомков европейских кроманьонцев, 8-5 тысяч лет назад примешалась изрядная доля ближневосточных генов. Появление этой примеси связано с распространением в Европе сельского хозяйства, принесенного неолитическими мигрантами с Ближнего Востока. В какой-то момент в европейский генофонд влился небольшой третий компонент, условно называемый "древним североазиатским" и связанный, возможно, с тем ответвлением западных евразийцев, которое ранее мигри-

Направления миграций, определенные на основе анализа геномов людей бронзового века. Масштабная экспансия кочевников из причерноморско-каспийской степи ("ямная культура", Yamnaya), произошедшая около 4500 лет назад, положила начало формированию в Западной Европе "культуры шнуровой керамики" (Corded Ware), которая считается источником распространения в Европе индоевропейских языков. Последующие миграции в восточном направлении связаны с формированием синташтинской (Sintashta), андроновской (Andronovo) и афанасьевской (Afanasievo) культур. Зеленым цветом показана (правда, не совсем точно) современная область распространения индоевропейских языков. Рисунок из синопсиса к обсуждаемым статьям в Nature.

ировало в сторону Сибири и Центральной Азии и внесло вклад в заселение.

Однако о том, что происходило в Западной Евразии в поздний доисторический период (от неолита до начала исторических времен), палеогенетика до сих пор мало что могла рассказать. Восполнить этот пробел удалось одновременно двум большим международным командам генетиков и археологов, чьи статьи опубликованы в свежем выпуске журнала Nature. Оба коллектива, воспользовавшись новейшими усовершенствованными методами работы с древней ДНК, проанализировали геномы множества людей, живших в разных районах Западной и Центральной Евразии от 8 до 2 тысяч лет назад. В выборку попали представители древних европейских и центрально-азиатских популяций, начиная от неолита и кончая железным веком, для сравнения использовались отсектированные ранее палеолитические и современные геномы.

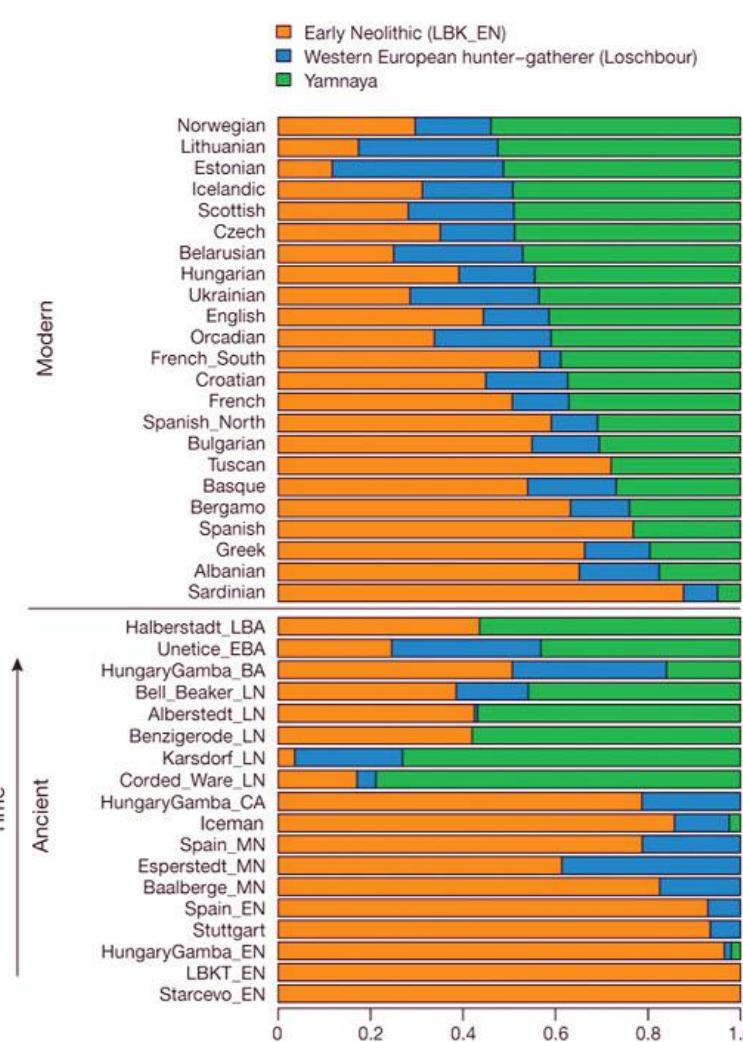
Количество изученных древних геномов впечатляет: первый коллектив обработал 101 геном, второй - 69. До сих пор никто не проводил такого массового анализа древних геномов.

Самый важный вывод, к которому независимо пришли оба исследовательских коллектива, состоит в том, что в бронзовом веке происходили крупные миграции, которые во многом определили состав генофондов современных западноевразийских народов. Более того, эти миграции с большой вероятностью были непосредственно связаны с распространением индоевропейских языков.

Крупномасштабная миграция

На сегодняшний день есть две основные гипотезы о местоположении прародины языков индоевропейской семьи: одни специалисты помещают ее в Малую Азию, другие - в Причерноморско-Каспийскую степь. Новые палеогенетические данные свидетельствуют в пользу второй версии.

Примерно 4500 лет назад (около 2500 года до н. э.) в Центральной Европе широко распространилась так называемая "культура шнуровой керамики", она же "культура боевых топоров", названная так по характерным орнаментам на глиняной посуде и по обычаям класть в муж-

Соотношение трех компонентов в геномах древних (Ancient) и современных (Modern) европейцев. Первый компонент - гены древних западноевропейских охотников-собирателей (Western European hunter-gatherer) - показан синим цветом, второй - гены ближневосточных неолитических фермеров (Early Neolithic) - оранжевым, третий - гены причерноморско-каспийских кочевников (Yamnaya) - зеленым. Древние геномы (нижняя часть рисунка) расположены в хронологическом порядке (самые древние внизу), современные - в порядке убывания доли "степной" составляющей. Рисунок показывает, в частности, массовое проникновение "степных" генов в Европу начиная с культуры шнуровой керамики (Corded Ware, около 4500 лет назад) и некоторый рост вклада двух других компонентов в последующие эпохи. Рисунок из обсуждаемой статьи W. Haak et al. в Nature.

кие могилы искусно выточенные каменные боевые топоры. Именно с этой культурой связывают распространение индоевропейских языков в Европе сторонники "степной" версии. Происхождение культуры шнуровой керамики они, в свою очередь, связывают с кочевниками Причерноморско-Каспийской степи - создателями так называемой "ямной культуры" (рис. 1). Ямники были искусными коневодами и носителями весьма передовых по тем временам технологий.

Новые палеогенетические данные показали, что генофонд носителей "культуры боевых то-

поров" на 79% происходит от генофонда ямников и лишь на 21% - от местных аборигенов. Это значит, что в бронзовом веке действительно произошла крупномасштабная миграция причерноморских степняков в Центральную Европу. В этой миграции принимали участие как мужчины, так и женщины, что видно по массовому замещению гаплотипов mtДНК и Y-хромосомы, происходившему в это время в Европе. Впрочем, местные аборигены, чей генофонд представлял собой смесь генов древних охотников-собирателей (потомков западноевропейских кроманьонцев) и неолитических фермеров с Ближнего Востока, не были вытеснены пришельцами полностью и постепенно смешались с ними. Впоследствии во многих запад-

ными примесями двух других компонентов.

Конечно, палеогенетика сама по себе не может доказать, что ямники, разъезжая по причерноморским степям на своих телегах 5000 лет назад, болтали на праиндоевропейском языке. Многих лингвистов такое прямолинейное утверждение наверняка сильно покоробит, да и авторы обсуждаемых статей подчеркивают, что их данные не позволяют уверенно судить о положении индоевропейской "прадородины". Однако подтвержденные палеогенетическими данными направления древних миграций слишком уж хорошо вписываются в "степную" версию происхождения индоевропейских языков.

Удивительные факты о доисторических временах

Ранее было показано, что в генофонде современных европейцев присутствует "древний североазиатский компонент", сближающий нынешнее европейское население с палеолитическим мальчиком со стоянки Мальта в Иркутской области, жившим 24 тысячи лет назад, а через него - с коренными американцами. Однако оставалось неясным, как этот "североазиатский компонент" проник в Европу.

Новые данные помогли ответить и на этот вопрос. Среди изученных образцов были кости двух восточноевропейских охотников-собирателей (один из Карелии, другой из-под Самары). Как выяснилось, восточноевропейские охотники генетически отличались от своих западноевропейских коллег. В частности, у них обнаружилась заметная "североазиатская" примесь (много общих аллелей с человеком из Мальты). Далее, сравнение геномов показало, что население причерноморско-каспийской степи раннего бронзового века (ямники в широком смысле) сформировалось в результате смешения этих восточноевропейских охотников-собирателей с ближневосточными мигрантами (причем это была не та популяция, что привнесла сельское хозяйство в Западную Европу, а другая). "Древние североазиатские" гены попали к ямникам от восточноевропейских охотников, а затем вместе с ямниками, уже разбавленные ближневосточными генами, пришли в Центральную Европу.

Некоторые аллели, связанные со светлой кожей, быстро распространялись в Европе начиная с неолита. Один из них, rs1426654, в мезолите был еще очень редок, а затем стал быстро распространяться и достиг фиксации (100-процентной частоты) примерно за три тысячелетия, к началу бронзового века. Что касается голубых глаз, то они были широко распространены в Европе уже у охотников-собирателей эпохи мезолита. А вот у степняков-ямников глаза были исключительно карие.

Палеогенетика продолжает бурно развиваться, а значит, в ближайшем будущем мы узнаем еще много удивительных фактов о доисторических временах.

Александр МАРКОВ

Кровеносные сосуды природы

Пресноводная экосистема Азербайджана: проблемы и ожидания

Нехватка ресурсов пресной воды в засушливых и полузасушливых регионах мира, которая постепенно усугубляется и все больше становится серьезной проблемой, беспокоящей все человечество. В настоящее время более 40% населения мира сталкивается с проблемой питьевой воды, которая, по сути, уже стала глобальной, и решение которой возможно благодаря совместным усилиям стран всего мира.

Как известно, более 60% территории Азербайджана занимают аридные и полузасушливые ландшафты. Проживание людей в этих районах напрямую связано с обеспечением ресурсами пресной воды. Анализ расположения сельских поселений и агроландшафтов в Куро-Аразской низменности показывает, что районы локализации таких антропогенных ландшафтов - это территории вдоль рек Кура и Араз и впадающих в них рек.

Критичное сокращение

Однако ландшафты, отмеченные строительством магистральных оросительных каналов (Верхний Ширван, Верхний Карабах, Баш-Миль и др.), встречаются и за пределами рек. В связи с этим проблема источников пресной воды вызывает серьезные проблемы во всех сферах жизнедеятельности человека.

Как известно, уровень воды в Куле, главной водной артерии Азербайджана, резко упал в июне 2020 года, то есть в начале теплого сезона, когда ожидается рост потребности в пресной воде. В это же время мы провели исследования и обнаружили, что соленая морская вода полностью заполнила

ла дельту Куры от берега до поселка Хиллы Нефчалинского района - от течения по руслу реки. Спустя несколько дней морская вода уже продвинулась по дну к поселку Салын и достигла поселка Гаралар. В то же время наши наблюдения возле моста через реку Кура на трассе Баку-Астара по-

казали, что речная и морская вода смешиваются в русле реки от Гаралара до Салын. Однако в этой части солоноватая морская вода была тяжелее и опускалась в нижние слои, сверху частично оставалась речная вода.

Чуть позже наши наблюдения вдоль ущелья реки, в месте слияния Азаза и Куры в Сабирабадском районе, показали, что сокращение воды в Азазе в этой части более критично - более чем в 5 раз меньше нормы.

Четыре аспекта плана

Но главная опасность ожидала Азаз, здесь в высоком русле реки где отложения аллювиального

ила раскалываются на трещины глубиной более 50 см, образуя липкую поверхность.

Речные долинные экосистемы являются одним из важных условий существования природных экосистем, а также сохранения целостности природы Азербайджана. Абиотические и биотические элементы в природе непрерывно перемещаются по долинам рек, обеспечивая обмен веществами и энергией между различными уровнями горных и равнинных экосистем. В этом смысле экосистемы речных долин - это кровеносные сосуды или экологические коридоры нашей природы. Любая проблема, возникающая в них, приводит к разрушению других экосистем и их реконструкции совершенно

иным образом. К примеру, Хачинчай, протекающий по равнине Карабаха, оккупированного армянами, полностью высох, а русло реки превратилось в мусорную свалку и песчано-гравийный карьер. Даже в сезон дождей образование ручьев в ущелье Хачинчай стало проблемой.

Принимая во внимание актуальность и важность решения проблемы, Президент Азербайджана Ильхам Алиев в июле 2020 года издал распоряжение "О Плане действий на 2020-2022 годы по обеспечению эффективного использования водных ресурсов", выполнение которого имеет как минимум четыре аспекта - политический, экономический, научный

и культурно-просветительский. Важность решения политических аспектов обусловлена тем, что до 70% существующих водных ресурсов страны формируются за счет транзитных источников. Наши текущие потребности невозможно удовлетворить за счет ресурсов пресной воды, формируемых за счет местных источников.

В соответствии с современными требованиями

Осуществление мониторинга количества, потребления и окружающей среды пресноводных ресурсов должно основываться на научных исследованиях. В настоящее время центром фундаментальных научных исследований в этой области является Национальная академия наук Азербайджана. Однако большая часть материально-технической базы наших научно-исследовательских институтов датируется серединой прошлого века, это, естественно, затрудняет получение фундаментальных научных результатов. Поэтому и материально-техническая база институтов НАНА должна быть приведена в соответствие с современными стандартами, чтобы наше государство получило ценные научные результаты, способные конкурировать на международном уровне.

И наконец, культурно-просветительская работа по водопользованию. Эта проблема всегда была актуальной, но теперь она стала актуальной вдвое. В первую очередь это касается системы образования, неправительственных организаций и средств массовой информации.

Успешные военные операции под руководством нашего Президента и Верховного главнокомандующего Ильхама Алиева позволили освободить Суговушанское водохранилище на реке Тертер, каскадные водохранилища на Кондаланчае, Худаферинское водохранилище на реке Араз и гидроузел Девичья башня. Второе водохранилище на реке Тертер - это крупнейшее Сарсанское водохранилище, которое широко использовалось как для производства электроэнергии, так и для орошения.

Важную роль в формировании природы Нагорного Карабаха играют несколько наших рек - Хакарчай, Охччай, Бясытчай, Бяргушад. Известно, что во время оккупации водоемы, реки и подземные источники подвергались серьезной экологической агрессии.

Освобожденные районы обладают богатыми подземными ресурсами. Около одной тысячи субартезианских скважин было пробурено в районах, где реки, текущие с Малого Кавказа, впадали в Карабахскую равнину, с выпуклыми конусами и окружающими грунтовыми водами, используемыми для орошения и бытового использования. Освобождение от оккупации этих колодцев также поможет обеспечить население водой. В ближайшее время после освобождения всей территории Карабаха чрезвычайно важно провести переоценку ресурсов пресной воды в соответствии с современными требованиями.

**Рамиз МАМЕДОВ,
академик директор Института
географии НАНА**

Глобально актуальные

Виртуальные технологии стали важным фактором, изменившим мировоззрение и философию информбезопасности

давления изменения технических характеристик железных дорог", в котором подробно рассказал о предлагаемой учеными возглавляемого им института интеллектуальной системе. А в общей сложности на симпозиуме было заслушано порядка двадцати докладов ученых, посвященных разработке интеллектуальной системы, в том числе - и для учета изменений технических характеристик железных дорог.

Актуальные научные проблемы информационной безопасности обсуждали и научные профильного учреждения - академического Института информационных технологий (ИИТ). О важности этой проблемы рассказал вице-президент НАНА, директор института академик Расим Алгулиев.

лиев, отметивший, что подобные мероприятия дают хорошую возможность для теоретических и практических дискуссий в различных областях информационной безопасности.

Напомнив, что в прошлом году в ИИТ проходила республиканская конференция по информационной безопасности, академик сообщил, что широкий резонанс вызвали заслушанные на ней выступления по актуальным междисциплинарным научно-практическим проблемам информационной безопасности. А в контексте Индустрии 4.0 на конференции 30 ноября были заслушаны доклады по таким актуальным вопросам, как безопасность национальной геоинформационной инфраструктуры, научные и теоретические проблемы беспилотных летательных аппаратов, а также обнаружение атак на киберфизические системы. По словам академика Алгулиева, эти исследования являются своего рода научной поддержкой государственной политики в области информационной безопасности.

Характеризуя 2020 год, глава ИИТ отметил, что он запомнится нашей стране главным образом пандемией корона-

вируса и победой в Карабахской войне. "Распространение вируса COVID-19, - поделился он, - впервые в истории человечества сделало информационные и коммуникационные технологии глобально актуальными. Сегодня виртуальные технологии стали важным фактором в жизни каждого. Изменилось мировоззрение и философия информационной безопасности. И нынешняя Карабахская война отличалась от других прежде всего применением современных технологий и гибридизацией. Кроме того, трудно переоценить и роль технологий искусственного интеллекта, беспилотных летательных аппаратов и космических спутников в успехах наших Вооруженных сил. В результате целенаправленных военных реформ, проводимых лидером Азербайджана Ильхамом Алиевым, создана современная и мощная армия, оснащенная сверхточной интеллектуальной техникой".

В завершение своего выступления директор ИИТ подчеркнул важность активного участия ученых и интеллигенции в решении поставленных главой государства задач по обеспечению национальной безопасности нашей страны, отметив, что они должны проводить исследования в приоритетных областях информационной безопасности, руководствуясь вызовами Четвертой промышленной революции, объединяя свои усилия для решения существующих проблем.

Галия АЛИЕВА

Редакционная коллегия:

Рамиз Мехтиев, Иса Габибейли, Ибрагим Гулиев,
Тофик Нагиев, Дильгам Тагиев, Наргиз Паşaев, Ирада Гусейнова,
Расим Алгулиев, Аминага Садыгов, Исмаил Гаджиев, Фуад Алиев,
Джамиль Алиев, Говхар Бахшалиева

Главный редактор: Агагусейн Шукюров

Адрес: Баку, AZ 1001,
ул.Истиглалийят, 30, Президиум НАНА

e-mail: elm.nauka.gazet@gmail.com

Газета набирается в редакции и печатается в издательстве "Азербайджан".

Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.

Заказ: 2759

Тираж: 2000